

Kocaeli **İlahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

KUDÂME AİLESİNDEN ZİYAÜDDİN EL-MAKDİSÎ VE HADİS LİTERATÜRÜNE KATKISI*

ZİYAÜDDİN AL-MAQDISI FROM THE KUDÂME FAMILY AND ITS CONTRIBUTION TO THE HADITH LITERATURE

Rıdvan KALAÇ

Arş. Gör. Dr., Van YYÜ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Van/Türkiye
e-mail: r30kalac@hotmail.com
Orcid: 0000-0002- 3257-2471

Arif GEZER

Dr. Öğr. Üyesi, Van YYÜ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Van/Türkiye
e-mail: arifgezer@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-8449-8031

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 10 Şubat 2020/ 10 February 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 03 Haziran 2020 / 03 June 2020
Yayın Tarihi / Published: 25 Haziran 2020/ 25 June 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2020
Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 1 Sayfa / Pages: **235-280**

1 * Bu makale, 2019 yılında Van YYÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamladığımız *Kudâme Ailesi ve Hadis* başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Öz

Ziyaüddin el-Makdisî 569/1172 yılında Dımaşk'ın Salihîyye Mahallesi'nde dünyaya gelmiş, orada yetişmiş ve İslâmî disiplinlerin çeşitli alanlarında eserler telif ederek çok yönlü bir âlim kimliğine sahip olmuştur. Hadis ilimlerinde önemli ölçüde derinleşen ve bu ilme dair 125'ten fazla eser telif ederek adından söz ettiren Ziyaüddin, Hicri VI. (XII.) asırda Filistin'den göç eden ve yaklaşık dört yüzyıla yakın İslâm düşünce tarihinde önemli rol oynayan Kudâme ailesinin yetiştirdiği önemli bir muhaddistir. O, şahsi meziyetleri, Hadis ilmine dair telif ettiği eserleri ve ortaya koyduğu ilmi faaliyetleriyle İslâm ilim geleneğinde önemli bir yer edinmiştir. Hadis rıhle geleneğine oldukça önem vererek İslâm dünyasının neredeyse dört bir yanına ilmi seyahatte bulunan ve bu münasebetle zamanının pek çok muhaddisten hadis ahzeden Ziyaüddin el-Makdisî, elde ettiği hadis müktesebatı sayesinde pek çok eser telif etmiş ve çok sayıda muhaddisin yetişmesine de katkıda bulunmuştur. Onun hadis ilimlerine dair en önemli faaliyeti kendi adıyla anılan Ziyaiyye Darülhadisi'ni inşa etmesi ve bu yapı bünyesinde zengin bir kütüphane kurmasıdır. Nitekim zengin kütüphanesi ve kaliteli eğitimi sayesinde şöhret bulan bu müessese, Dımaşk'ta hadis ahzetmek isteyenlerin uğrak yeri haline gelmiştir. Bu çalışmada Kudâme ailesinin meşhur muhaddislerinden Ziyaüddin el-Makdisî'nin hayatı, ilmi faaliyetleri, hadis literatürüne katkısı ve rivâyet ilimlerinde taşıdığı önem ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Muhaddis, Ziyaüddin el-Makdisî, Kudâme Ailesi, Salihîyye Mahallesi.

Abstract

Ziyaüddin al-Maqdisi was born in 569/1172 in Salihiyah District of Damascus. He grew up there and conducted different studies in various fields of Islamic disciplines. Therefore, became a comprehensive scientist. Ziyaüddin has written more than 125 works (books). He is an important muhaddith (narrator), raised by the Qudamah family which migrated from Palestine in the Hijri VI century. This family played an important role in the history of Islamic thought for nearly four centuries. He gained an important place in Islamic science tradition with his personal virtues, his works about the Hadith science and his scientific activities. He gave great importance to the tradition of rihlah in Hadith, and traveled almost all over Islamic world, and received many hadiths from various muhaddiths (narrators). There fore, wrote many studies on Hadith knowledge and contributed development of various muhaddiths. His best contribution to Hadith sciences is building the Dar Al-Hadith Diyaiyyah, which is known by his name, and establishing an enormous library within this structure. This institution gained fame thanks to its rich library and quality education, became a frequent destination for those who want to study on hadith in Damascus. In the current study, Ziyaüddin al-Maqdisi's life, works, contribution to the hadith literature and importance in narration science were examined.

Keywords: Hadith, Muhaddith, Ziyaüddin al-Maqdisi, Qudamah Family, Salihiyah District.

GİRİŞ

Günümüze ulaşabilen Hadis ilminin geçirdiği evreler hakkında bilgi sahibi olmak ve bu ilme ilişkin kaleme alınan eserleri tanımak için, muhaddis âlimlerin hayatlarının araştırılmasına, hadis tarihindeki yerlerinin tespit edilmesine ve hadis alanına yaptıkları katkıların ortaya konulmasına ihtiyaç vardır. Bu münasebetle hadis tarihine bakıldığında, birçok muhaddis âlimin yetiştiğini ve Hadis ilmine çok önemli katkılarda buldukları görülür. Bu muhaddislerden önemli bir kısmının hadis alanında şöhret bulduğunu, bir kısmının da İslam ilim tarihinde pek tanınmadıklarını söylemek mümkündür. Günümüzde yapılan akademik çalışmalarda, Hadis alanında meşhur olmayan bazı muhaddis âlimler üzerinde çalışma yapmanın, bu ilme katkı sağlayacağı muhakkaktır. Bu sahada yeterince şöhret bulamadığını düşündüğümüz önemli muhaddis âlimlerden birisi Ziyauddin el-Makdisî'dir.

Ziyauddin el-Makdisî, Hicri VI.-VII. asırlar arası Dımaşk'ın Kasiyun Dağı eteklerinde yer alan Salihyye Mahallesi'nde yaşamış Eyyûbiler dönemi muhaddis âlimlerindendir. Daha küçük yaşlardan itibaren İslâmî ilimlerle meşgul olmaya başlayan ve bu münasebetle hadis öğrenmek için İslam coğrafyasının dört bir yanına seyahat gerçekleştirerek rihle geleneğini devam ettiren Ziyauddin el-Makdisî, uğradığı İslâm beldelerinin önde gelen muhaddislerinden hadis ahzetmiş, önemli hadisçiler yetiştirmiş, hadis hafızı olmuş ve önemli eserler telif etmiştir.

Ziyauddin el-Makdisî'nin çocukluktan itibaren İslâmî ilimlere yönelmesinde yetiştiği ailenin büyük bir rolü vardır. Nitekim onun mensup olduğu aile, Hicri VI-IX. asırlarda pek çok ilim adamı yetiştirerek İslâm ilim ve kültür tarihinde önemli bir rol oynayan Kudâme ailesidir. Bu aile, Kudüs menşeli ve Hz. Ömer'in soyundan gelen bir aile olup önceleri Filistin'in Nablus kentinin yakınlarındaki Cemmâil köyünde ikamet etmişlerdir. Hicri VI. asırda Haçlı seferlerinden dolayı Kudüs'ten göç edip Dımaşk'a yerleşen ve zamanla buranın ilmi atmosferine ayak uydurarak Salihyye diye kendileriyle özdeşleşmiş bir ilim kenti kuran Benî Kudâme, Dımaşk'ın Hanbelî mezhebi ilim adamlarının önde gelenlerini yetiştirerek bu mezhebin Dımaşk'taki yegâne temsilcileri haline gelmişlerdir. Benî Kudâme âlimleri, tesis ettikleri Salihyye

Mahallesi'nin içinde bulunduğu ilmi atmosferin canlılığı ile meşhur olmuş ve başta Hadis ilmi olmak üzere diğer İslâmî disiplinlere ait pek çok eser kaleme alan âlimler yetiştirerek dinî ilimlere büyük bir katkı sağlamıştır.²

Hadisçi kimliğine dikkat çekmek için hazırlanan bu çalışmada, öncelikle Ziyauddin el-Makdisî'nin hayatıyla ilgili kaynaklarda kaydedilen bazı bilgiler aktarılacak, daha sonra onun hadisçiliği, ilmi faaliyetleri, hadis rivayet ehliyetiyle ilgili âlimlerin hakkındaki kanaatleri ve hadis ilimlerine dair katkıları ele alınacaktır.

I. HAYATI

Ziyauddîn el-Makdisî'nin adı Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülva-hid b. Ahmed b. Abdurrahman b. İsmail b. Mansur es-Sa'dî el-Makdisî ed-Dı-maşkî es-Salihî el-Hanbelî'dir.³ Ziyauddîn, ailesinin yanı sıra gerek yaşadığı dönemde akranları ve gerekse sonraki dönemlerdeki ilim adamları tarafından

2 Kudâme ailesinin sosyo-kültürel durumu, bu ailede yetişen muhaddisler ve bu muhaddislerin hadis anlayışları hakkında geniş bilgi için bkz., Rıdvan Kalaç, *Kudâme Ailesi ve Hadis*, (VYYÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van 2019.

3 el-Hüseynî, Ahmed b. Muhammed, *Siletu'r-Tekmile li Vefâyâtî'n-Nakale*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 2007, I, 142; İbn Abdülhâdi, Şemsuddîn Ebu Abdullah Muhammed b. Abdülhâdi, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, thk., Ekrem el-Büşî v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1996, IV, 188; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Târîhu'l-İslâm ve Vefâyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1986-2000, XLVII, 208-209; a.mlf., *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vdğ., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1982-1988, XXIII, 126; a.mlf., *Tezkiretü'l-Huffâz*, tsh. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1374, IV, 1405 Safedî, Salâhuddîn Halîl b. İzzuddîn, *el-Vâfi bi'l-Vefyât*, thk. Ahmed el-Arnaût, Türkî Mustafâ, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2000, IV, 4; İbn Tağriberdî, Cemaleddîn Ebu'l-Mehâsin Yusuf, *en-Nucûmü'z-Zahire fi Mulûki Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1992, VI, 313; el-Kütübi, Muhammed b. Şakir, *Fevâtü'l-Vefyât*, thk. İhsan Abbas, Dâru Sadr, Beyrut 1974, III, 426; İbn Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ahmed, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymin, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 2005, III, 514-515; Makrizî, Takıyuddîn Ahmed b. Ali, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, thk. Muhammed el-Ya'levî, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1991, VI, 150; el-Uleymî, *el-Menbecü'l-Ahmed fi Terâcimi Ashabi'l-İmam Ahmed*, thk., Abdulkadir el-Arnaüd, Dâru Sadr, Beyrut 1997, IV, 252; Ziriklî, Hayreddîn b. Mahmûd, *el-A'lâm*, I-VIII, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut 2002, VI, 255.

ez-Ziya el-Makdisî, Ziyauddin el-Makdisî ve el-Hâfız ez-Ziya isimleriyle tanınmış ve meşhur olmuştur.⁴

Ziyauddîn el-Makdisî, Hicri 569 yılında Cemaziyelâhir ayının 5'inde⁵ (11 Ocak 1174) Dımaşk'ın Kasiyun Dağı'nda Salihîyye Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.⁶ Her ne kadar bazı kaynaklar Ziyauddîn'in doğum yılını Hicri 567 yılı olarak kaydetmişlerse⁷ de bu bilgi doğru olarak kabul görmemiştir. Ziya-uddîn'in annesi Rukiye bnt. Ahmed, Kudâme ailesinin en büyük reislerinden Şeyh Ahmed b. Muhammed b. Kudâme'nin kızıdır.⁸ Dolayısıyla Ziyauddîn, Kudâme ailesinin meşhur ilim adamlarından Şeyh Ebû Ömer ile Muvaffak İbn Kudâme'nin yeğenidir. Ziyauddîn Makdisî, ilmi seyahatlerinden önce Hicri 593 yılında Asîye bnt. Muhammed b. Halef b. Racîh el-Makdisî ile evlenmiştir.⁹ Bu evliliklerinden çocuk sahibi olduğuna dair kaynaklarda herhangi bir bilgi söz konusu değildir. Kaynaklarda her ne kadar Ebu Abdullah künyesiyle anılmış olsa da bu künye kendisi tarafından değil, daha çok talebeleri ve çevresi tarafından sahip olduğu faziletlere bir nişane olarak kullanılmıştır.¹⁰

Ziyauddîn el-Makdisî, telif ve tedris sürecine yoğun bir şekilde devam ettiği bir dönemde Hicri 643 yılının Cemaziyelahir ayında Dımaşk'ta 74 yaşındayken vefat etmiştir.¹¹ Onun vefat tarihi hakkında kaynaklarda kaydedilen bilgiler ay ve yıl noktasında ittifak etseler de vefat ettiği gün hakkında farklı bilgiler kaydedilmiştir. Çağdaşı Ebu Şame el-Makdisî, Cemaziyelahir

4 el-Münzirî, Zekiyuddîn Abdülazim b. Abdilkaviy, *et-Tekmile li Vefayati'n-Nakale*, thk., Beşşar Avvad Ma'ruf, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1984, III, 125; İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, IV, 188.

5 el-Hüseynî, *Siletü't-Tekmile*, I, 143; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 515; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253.

6 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 209; a.mlf., *Nubelâ*, XXIII, 126; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefayât*, III, 426.

7 Nuaymî, Abdulkadir b. Muhammed en-Nuaymî ed-Dımaşkî, *ed-Dâris fi Tarihi'l-Medâris*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, II, 72.

8 el-Münzirî, *et-Tekmile*, III, 124-125.

9 el-Münzirî, *et-Tekmile*, III, 404; Hasnâ Bekrî Ahmed Neccâr, *ez-Ziyâ el-Makdisî ve Cuhûdubî fi İlmi'l-Hadis*, (Camiatü Ümmi'l-Kura Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mekke 1999, 94-95.

10 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 86.

11 İbn Abdülhâdî, *Tabakatu Ulemâi'l-Hadis*, IV, 189; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 214.

ayının 17'sinde vefat ettiğini kaydetmiştir.¹² Cenazesi, Kasiyun Dağı eteklerinde bulunan aile kabristanlığına defnedilmiştir.¹³

II. İLMÎ FAALİYETLERİ VE RİVÂYET EHLİYETİ

Ziyouddîn el-Makdisî, ilk eğitimini babası ve mensup olduğu ailenin ilim adamları olan Abdulğani el-Makdisî ve Abdulğani'nin kardeşi İbrahim b. Abdulvahid'ten almıştır. Ziyouddîn el-Makdisî'nin hadis ilmine yönelmesinde Abdulğani ve kardeşi İbrahim'in büyük payı olmuştur.¹⁴ Abdulğani'nin yanı sıra Ziyouddîn'in ilimde ilerlemesinde dayıları Muvaffakuddîn İbn Kudâme ve Şeyh Ebu Ömer de büyük katkıda bulunmuştur. İbn Kudâme ve Şeyh Ebu Ömer, Ziyouddîn'in yetişmesi için gayret göstermiş ve onu iştirak ettikleri çeşitli ders halkalarına beraberlerinde götürerek Dımaşk'ın ders halkalarına katılmasını ve çeşitli ilimlerden icâzet almasını sağlamışlardır.¹⁵ Ziyouddîn el-Makdisî daha sonra Dımaşk'ta Ebu'l-Mecd el-Banyâsî, el-Hadar b. Hibetullah b. Tâvus, Ahmed b. el-Mevâzinî gibi pek çok kimseden hadis dinlemiştir.¹⁶ Aslında onun gerek Dımaşk'ta ve gerekse seyahatte bulunduğu mekânlarda hadis dinlediği ve kendilerinden hadis yazdığı hocaların sayısı bir hayli çoktur. Kaynaklar Ziyouddîn el-Makdisî'nin beş yüzden fazla kişiden hadis dinlediği ve hadis yazdığını kaydetmiştir.¹⁷

12 Ebû Şâme el-Makdisî, Abdurrahmân b. İsmâ'îl, *Terâcimu Ricalî'l-Karneyn es-Sâdis ve's-Sabî'*, thk. Muhammed Zahid el-Kevserî, Dârü'l-Cil, Beyrut 1947, 177; Ziyouddîn el-Makdisî'nin hayatı hakkında ayrıca bkz., Mahir Araboğa, *Ziyouddîn el-Makdisî ve Eseri el-Ehâdisü'l-Muhâtâre*, (Bingöl Üniversitesi SBE yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bingöl, 2017.

13 İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 521; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 254; a.mlf., *ed-Dür-rü'l-Mundad fî Zikri Ashabi'l-İmam Ahmed*, Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1992, I, 385; İbn Müflih, İbrahim b. Muhammed, *el-Maksadi'l-Erşed fî Zikri Ashabi'l-İmam Ahmed*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Üseymin, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1990, II, 451.

14 Muhammed Mutî' el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn fî Sireti Muhaddisi's-Şam el-Hâfız Ziyouddîn*, Dârü'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 1999, 45-48.

15 el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 41-44.

16 İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, IV, 188; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 209; a.mlf., *Nubelâ*, XXIII, 127; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 516; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253.

17 İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 516; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253; İbn Müflih, *el-Maksad*, II, 450.

Hadis talebi için rihlelere oldukça önem veren ve yaptığı bu rihleler hakkında *Sebetü Mesmuât* adında müstakil bir eser kaleme alan Ziyauddin el-Makdisî,¹⁸ ilk ilmi seyahatini Kudüs'e yapmıştır.¹⁹ Ziyauddîn el-Makdisî daha sonra Hicri 595 yılında aile bireylerinden bazılarıyla beraber Mısır'a gitmiş²⁰ ve burada ders halkalarına katılarak Ebu'l-Kâsım el-Bûsirî, İsmail b. Yasin, Muhammed b. Hamd el-Ertâhî, Fatma bnt. Sa'd el-Hayr, Ali b. Hamza gibi dönemin birçok önemli simalarından hadis dinlemiştir.²¹

Daha sonra Dımaşk'a dönen Ziyauddîn, Hicri 596 yılında²² aile bireylerinden pek çok kimseyle birlikte birinci şark seyahati kapsamında nitelendirilebilecek ilmi seyahatini Bağdat'a gerçekleştirmiştir.²³ Hicri 598 yılına kadar²⁴ Bağdat'ta kalan Ziyauddîn, bu süre zarfında Bağdat'ın meşhur pek çok muhaddisinin ders halkasına katılmış ve onlardan hadis dinlemiştir. Ziyauddîn bu süre zarfında Bağdat'ta Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî başta olmak üzere İbn Ebu'l-Mecd el-Harbî, el-Hasan b. Eşnane, Abdülmelik es-Sülemî, Azize bnt. Ali İbnu't-Tarrah, el-Mübarek İbnu'l-Ma'tûş, Bekâ b. Ömer ed-Dekkâk, Abdülbâkî el-Herevî, Yusuf b. Mübarek el-Bağdâdî, İbn Sükeyne, Ebu Hafs İbn

18 Sadece bir kısmı günümüze ulaşan bu eserde Ziyauddîn'in ilmi seyahatlerde bulunduğu yerler, bu yerlere varış tarihleri, beraber aynı ders halkalarında ilim öğrenen arkadaşları, kendilerinin ilmi birikiminden istifade ettiği hocaları ve okutmak amacıyla hocalarından icâzet aldığı kitapların isimlerine yer vermiştir. Bkz., Ziyauddin el-Makdisî, *Sebetü Mesmû'ati'l-İmam el-Hafiz Ziyauddin Muhammed b. Abdülwâhid el-Makdisi*, thk., Muhammed Mutî' el-Hâfız, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Duabi 1419.

19 Ziyauddîn el-Makdisî, *Sebetü Mesmû'at*, Muhakkikin Girişi, 10; Mehmet Efendioğlu, "Ziyaeddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-muhtâra Adlı Eseri", *Hadis Tedkikleri Dergisi*, X-1, 2012, 63.

20 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 209.

21 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 209.

22 Esasında klasik kaynaklar bu seyahatin tarihi hakkında bizlere herhangi bir bilgi vermemiştir. Ancak 596 yılında Bağdat'ta hadis dinlediğine dair bir sema kaydının bulunduğuna dikkat çeken el-Hâfız, söz konusu rihlenin 596 yılında gerçekleştiğini belirtmiştir. Bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 73-74.

23 el-Hâfız, Ziyauddîn ile birlikte Abdulğani'nin üç oğlu başta olmak üzere aile bireylerinden bu ilmi seyahate katılan on dört kişinin ismini tespit etmiştir. Bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 75.

24 Söz konusu bu seyahatindeki son sema kaydının 598 yılının Recep ayında olması bu seyahatin bu yılda sona erdiğini göstermektedir. Bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 74.

Taberzed, Ahmed b. Yahya el-Bağdâdî ve daha pek çok muhaddisten hadis dinlemiştir.²⁵ Ziyauddîn Bağdat'ta zikri geçen hocalarından birçok sahih hadis kitabın yanı sıra Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i*, yüzlerce hadis cüzü, emâli ve mecalis türü bazı hadis eserleri başta olmak üzere müsned, fevâid ve kırk hadis türü pek çok eser okumuştur. Öte yandan bu süre zarfında Ziyauddîn, Hatib el-Bağdâdî'nin *Tarih'i*ni, ilelül-hadis ilmini ve Duafa literatürüne dair bazı eserleri de tahsil etmiştir.²⁶

Bağdat seyahatinden sonra Dımaşk'a dönen Ziyauddîn el-Makdisî, bir süre sonra Hemedan'a gitmiş ve orada kısa bir süre kalmıştır. Hemedan'da kaldığı bu kısa sürede ed-Deylemî, Abdurrahim b. Muhammed el-İsfahânî, Kays b. Muhammed el-Haremî, Abdulbâki b. Osmân el-Hemedânî gibi pek çok hadis hocasından hadis dinlemiştir.²⁷ Ziyauddîn el-Makdisî, Hemedan'dan İsfahan'a geçerek seyahatine devam etmiş ve burada birçok önemli hadis hocasıyla görüşmüş ve kendilerinden çeşitli hadis kitapları dinlemiştir. Ebû Ca'fer es-Seydelâni, Ebu'l-Kâsım Abdulvâhid es-Seydelânî, Halef b. Ahmed el-Ferrâ, Abdullah b. Ebu'l-Hasan el-Cübâi, Zâhir b. Ahmed es-Sekâfi burada hadis dinlemiş olduğu hocalarından birkaçıdır.²⁸

Ziyauddîn el-Makdisî İsfahan'dan sonra 599/1202 yılında Bağdat'a geri dönmüş, önceden ders aldığı hocaların ders halkalarına devam etmiş ve aynı zamanda yeni birçok hadis hocasıyla görüşerek kendilerinden istifade etmiştir. 602/1205 yılına kadar burada kalan Ziyauddîn bu süre zarfında Ali b. Ahmed el-Kerhî, Ali b. Muhammed es-Sülemî, Muhammed b. Ahmed el-Ferzânî, Abdurrahman b. İsa el-Hanbelî, Yahya ez-Zebîdî, İbnu'l-Acûrî el-Eşnânî gibi

25 İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, IV, 188; Zehebî, *Nubelâ*, XXIII, 127; a.mlf., *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 209-210; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefâyât*, III, 426; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 516.

26 Ziyauddîn'in Bağdat'ta okuduğu eserlerin listesi için bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 74-83.

27 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 210; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 516; İbn İmâd, Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Abbâri men Zeheb*, thk. Abdülkâdir el-Arnaût-Mahmûd el-Arnaût, I-XI, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1986-1993, VII, 388; el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 83-84.

28 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 210; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 516; İbn İmâd, *Şezerât*, VII, 388; İsfahan'da Ziyauddîn'in hadis dinlediği hocalarının geniş listesi ve bu hocalardan dinlediği hadis kitapları için bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 86-94.

muhaddislerin yanında Fatıma bnt. Ebu'l-Ğâlib gibi bazı kadın hadis hocalarıyla görüşmüş ve kendilerinden hadis dinlemiştir.²⁹ Ziyauddîn 602/1205 yılında şark seyahatini Bağdat'ta sonlandırmaya ve Dımaşk'a Salihyye'ye dönmeye karar vermiştir. Bağdat'tan Dımaşk'a dönüş yolculuğunu Musûl ve Harran üzerinden gerçekleştirmiş ve yolculuk esnasında uğramış olduğu Musûl'da Muhammed b. Ömer b. Ebu Bekir el-Makdisî'den ve Harran'da Abdulkadir b. Abdullah el-Harrânî'den hadise dair bazı cüzler dinlemiştir.³⁰

Dımaşk'a dönen Ziyauddîn burada bir müddet kaldıktan sonra 605/1208 yılında Nisabur, Herat ve Merv gibi bazı yerlere bir seyahat düzenlemeye karar vermiş ve bu seyahatini önce Musûl, Erbil, Dakûka ve Hemedân üzerinden İsfahan'a gerçekleştirmiştir. Ziyauddîn uğradığı bu ilim merkezlerinde bir süre kalarak dönemin hadis hocalarından istifade etmiştir. Yol güzergâhı üzerinde bulunan Musûl'a varan Ziyauddîn burada bir süre ikamet etmiş ve bu süre zarfında Abdulmuhsin b. Abdullah el-Mevsilî'den bazı hadis cüzleri dinlemiştir.³¹

Ziyauddîn el-Makdisî, Musûl'dan sonra Erbil'e uğrayıp bir süre burada da ikamet etmiştir. Erbil'de kaldığı süre zarfında Abdullatif b. Abdulkâhir es-Sühreverdi'den Abd b. Humejd'in *Müsned*'i başta olmak üzere bazı hadis kitapları dinleyen Ziyauddîn, daha sonra Dakûka'ya geçmiş ve burada ise Ebu Abdullah Muhammed Ebu'l-Mekârim'den bazı hadis cüzleri okumuştur.³² Dakûka'dan sonra Hemedân'a ikinci seyahatini gerçekleştirmiş ve burada ilk seyahatinde görüşmediği bazı âlimlerle görüşerek kendilerinden istifade etmiştir. Hemedân'a ikinci kez gelen Ziyauddîn el-Makdisî, burada kaldığı süre zarfında Abdulber el-Hemedânî, Ebu'l-İzz Vekî' el-Hemedânî, Abdurrezâk el-Kâtib el-Hemedânî, Fatıma bnt. Ebu'l-Alâ el-Attar el-Hemedânî gibi birçok muhaddisten hadise dair bazı eserler okumuştur.³³ Ziyauddîn Hemedân'dan sonra 606/1209 yılında İ-

29 Ziyauddîn'in İsfahan'dan Bağdat'ta döndüğünde hadis dinlediği yeni hocalarının geniş listesi ve bu hocalardan dinlediği hadis kitapları için bkz., el-Hâfız, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 94-103.

30 Ziyauddîn'in bu hocalardan dinlediği hadis kitapları için bkz., el-Hâfız, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 10-105.

31 el-Hâfız, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 110.

32 el-Hâfız, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 111.

33 el-Hâfız, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 112-113; Efendioğlu, "Ziyaeddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-Muhtâra Adlı Eseri", 63.

fahan'a geçmiş ve burada iki yıl kalarak hadis ilmi açısından çok önemli eserler elde etmiş ve okumuştur. Ziyaüddîn ayrıca burada daha önce görüşemediği dönemin önemli âlimleri arasında sayılan Saîd b. Rûh el-İsfahanî, Aişe bnt. Hafız el-Muammer, Es'ad b. Said el-İsfahanî, Ali b. Mansûr es-Sekâfi, Davûd b. Muammer el-İsfahanî, Muhammed b. Ebu Tahir el-İsfahanî gibi pek çok kişiyle görüşmüş ve onlardan önemli eserler okumuştur.³⁴

Ziyaüddîn, İsfahân'dan sonra Nisabur'a oradan da Merv'e geçmiş ve buralarda bir müddet kalarak buraların ilmi atmosferinden faydalanmıştır. Nisabur'da Zeynep bnt. Abdurrahman, Müeyyed b. Muhammed et-Tûsî; Merv'de ise Ebu'l-Kasım ez-Zengî el-Bayhakî, Abdurrahim es-Sem'ânî eş-Şafiî gibi bazı muhaddislerin ders halkalarına katılmış ve onlardan bazı kitaplar okumuştur.³⁵ Merv'den sonra Herat'a geçen Ziyaüddîn burada da bir müddet kalarak Ebu Rûh Abdulmuîz el-Herevî, Abdulkakî b. Abdulvasî' el-Ezdî, Muhammed b. Ali el-Herevî gibi pek çok muhaddisten hadis dinlemiştir.³⁶ Ziyaüddîn 612 yılında doğu seyahatini sonlandırmaya karar vermiş ve Herat'tan ayrılarak Nisabur, Bağdat ve Musûl üzerinden Dımaşk'a geçmiştir.³⁷ Dımaşk'a dönen Ziyaüddîn artık ilmi faaliyetlerine Dımaşk'ta devam etmiş ve Hac farızası ile Nablus ve Kudüs seyahati dışında artık Dımaşk'tan ayrılmamıştır. Ziyaüddîn bu beldelerde de birçok kimseden hadis dinlemiştir.³⁸

Yukarıda görüldüğü üzere hadis elde etmek için on yedi yılı aşkın uzun bir süre boyunca İslâm coğrafyasının çeşitli kentlerine ilmi seyahatte bulunun ve seyahatleri esnasında pek çok ders halkasına katılıp hadis dinleyen Ziyaüddîn

34 Ziyaüddîn'in bu hocalarının geniş listesi ve onlardan dinlediği hadis kitapları için bkz., el-Hâfiz, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 114-119.

35 el-Hâfiz, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 120-126.

36 el-Hâfiz, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 126-130.

37 Ziyaüddîn Dımaşk'a dönüş yolculuğu esnasında yol güzergâhı üzerinde bulunan bu şehirlerde kısa da olsa bir müddet kalmış ve burada bazı muhaddislerin ders halkalarına katılarak ilmi faaliyetlerine devam etmiştir. Söz konusu faaliyetleri ve okuduğu kitaplar için bkz., el-Hâfiz, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 130-132.

38 Ziyaüddîn'in hac farızasını için çıktığı yolculuk ile Kudüs ve Nablus seyahatlerinde kendilerinden istifade ettiği hocaları ve bu hocalarından dinlediği hadis kitapları için bkz., el-Hâfiz, *et-Tenvîh ve't-Tebyîn*, 133-135.

el-Makdisî, Dimaşk'ta ve ikamet ettiği yerlerde pek çok öğrenci yetiştirmiş,³⁹ hadis meclisleri kurmuş ve bu meclislerde hadis dersleri tertip etmiştir. Ziyauddîn el-Makdisî'den hadis dinleyenler arasında yeğeni İbnu'l-Buhârî (ö.690/1291), Hafız Ebu Abdullah el-Birzâlî (ö.739/1339), İbnu Neccar el-Bağdâdî (ö.643/1245), Zehebî'nin hocası Ebu Abbas İbnu'z-Zahirî, Ebu'l-Fida' İsmail b. Ferra', Takıyuddîn Ahmed b. Mü'min, Muhammed b. Hâzım, İbnu'l-Hacip ed-Dimaşkî, Davud b. Hamza, Ebu Ali İbnu'l-Hallâl, İsa b. Mutîm, Zeynep bnt. Abdullah b. Rıza, Muhammed b. Yusuf ez-Zehebî, Muhammed b. Ali, Takıyuddîn Süleyman b. Hamza el-Makdisî gibi devrin pek çok önemli muhaddis âlimi yer almaktadır.⁴⁰ Öğrencilerinden Takıyuddîn Süleyman b. Hamza hocası Ziyauddîn'den 1000 cüz hadis kitabı okuduğunu ifade etmiştir.⁴¹

Ziyauddîn el-Makdisî'nin birçok yere ilmi seyahatte bulunması ve bu seyahatlerinde oldukça çok hadis hocasından istifade etmesi ve ayrıca pek çok talebe yetiştirmiş olması hadis faaliyetlerinin çok yoğun geçtiğini göstermesi bakımından önemli örneklerdir. Hadis öğrenimi için yapmış olduğu seyahatlerine 612/1215 yılında son verip Dimaşk'a dönen ve bütün uğraşını ilme ve ibadete ayırıp resmi görev kabul etmeyen Ziyauddîn el-Makdisî, mensup olduğu ailesinin inşâ ettiği Salihyye Mahallesi'nde kendi ismiyle anılan Ziyâyye Darülhadisi'ni kurmuş ve bu yapıyı hadis ilminin eğitim ve öğretimine vakfetmiştir. Bu yapıyı babasından miras kalan arazi üzerine kurmuş ve buranın inşâatında talebeleriyle birlikte çalışarak⁴² 620/1223 yılında son şeklini

39 M. Mutî' el-Hafız, kendisi tarafından dinlenen veya kendisine okunan kitapların sema kayıtları ile rical kitaplarını tarayarak yaptığı araştırma sonucunda Ziyauddîn el-Makdisî'nin 153 tane öğrencisinin ismini tespit etmiştir. Hasnâ Bekrî ise tespit ettiği yeni isimlerle bu sayıyı 184'e kadar çıkarmıştır. Bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 284-297; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 458-466.

40 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 213; a.mlf., *Nubelâ*, XXIII, 129; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 521; İbn Müflih, *el-Maksad*, II, 451; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 390.

41 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 213.

42 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 212; a.mlf., *Nubelâ*, XXIII, 128; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 517-518; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 73-74; el-Hâfız, *Dâru'l-Hadisi'z-Ziyâyye ve Mektebetuhâ bi Salihyyeti Dimaşk*, Daru'l-Beyrutî, Dimaşk 2006, 13; a.mlf., *Dâru'l-Hadisi'ş-Şerif bi Dimaşk*, Dâru'l-Mektebî, Dimaşk, 2010, 48; Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV, 491-495.

vermiştir.⁴³ Ziyaiyye Dârülhadisi'nin faaliyete geçmesiyle burada yoğun bir ilmi mesai harcanmıştır. Nitekim bu kurum kısa sürede şöhrete kavuşmuş ve bunun neticesinde çeşitli kentlerden Dımaşk'a hadis öğrenimi için gelen talebeler için vazgeçilmez uğrak yerlerden biri haline gelmiştir.⁴⁴

İlmi seyahatlerine son verdikten sonra Salihyye'ye yerleşen Ziyauddîn el-Makdisî, vaktinin çoğunu burada telif, tedris ve ibadetle geçirmiş,⁴⁵ çok sayıda hadis dersi icra ederek buranın ilk müderrisi olmuş⁴⁶ ve Ziyaiyye Dârülhadisi için zengin bir kütüphane oluşturmuştur.⁴⁷ Bu yapı, başka kütüphanelerde mevcut olmayan nadir eserleri bulundurarak dikkat çekmiştir. Kütüphanenin ihtiva ettiği zengin kaynaklar, çok sayıda âlimin burayı ziyaretini beraberinde getirmiştir. Kütüphanenin ihtiva ettiği eserler, daha iyi muhafaza edilmesi amacıyla XIX. yüzyılda Zahiriyye Kütüphanesi'ne aktarılmış ve günümüze kadar bu şekilde korunmuştur.⁴⁸

Ziyauddîn'in hadis faaliyetleri bu yapıda ders okutmakla sınırlı olmamıştır. Muzafferiyye Camii'nde tutulan semâ kayıtlarından da açıkça anlaşılacağı üzere o, Ziyaiyye Darülhadisi dışında Salihyye Mahallesi'nde bulunan Muzafferiyye Camii'nde de zaman zaman hadis dersleri tertip etmiş ve bu ders halkalarında pek çok öğrenci ondan bazı hadis kitapları ve cüzleri okumuştur.⁴⁹

43 el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyin*, 228; Muhammed Kürd Ali, *Hitatü'ş-Şam*, el-Mektebetü'n-Nûriyye, Dımaşk 1983, VI, 96.

44 Ziyaiyye Dârülhadisi, burada yürütülen eğitim öğretim faaliyetleri, bu yapının hadis ilimlerinde icra ettiği fonksiyonlar, buranın hadis müfredatı, okutulan eserler, burada yetişen muhaddis âlimler ve bu müessesenin sahip olduğu kütüphanesinin ihtiva ettiği bazı eserler hakkında detaylı bilgi için bkz., Kalaç, "Bir Hadis İhtisas Kurumu Olarak Ziyaiyye Dârülhadisi", *III. Uluslararası Battalgazi Bilimsel Çalışmalar Kongresi*, (21-23 Eylül 2019 Malatya), 1132-1139; a.mlf., *Kudâme Ailesi ve Hadis*, 63-68.

45 Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 72.

46 Burada hadis meşihatı görevi üstlenenler için bkz., İbn Tolun, Muhammed b. Ali, *el-Kalâidü'l-Cevberiyye fi Târihi's-Salihyye*, thk. Muhammed Ahmed Dehman, Dımaşk 1980, I, 134-138; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 74-76; Hafız, *Dâru'l-Hadisi'z-Ziyâiyye*, 17-170; a.mlf., *Dâru'l-Hadisi'ş-Şerif*, 50-51.

47 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 214; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 73; Hafız, *Dâru'l-Hadisi'z-Ziyâiyye*, 285; a.mlf., *Dâru'l-Hadisi'ş-Şerif*, 50.

48 İbn Tolun, *el-Kalâid*, I, 138-139 Dipnot: 2; Hafız, *Dâru'l-Hadisi'z-Ziyâiyye*, 13-14.

49 el-Hâfız, *Camiu'l-Hanâbile el-Muzafferi bi Salihyyeti Cebeli Kasiyun*, Daru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut 2002, 176-182.

Genç yaştan itibaren çeşitli ilim ve kültür merkezlerine seyahatlerde bulunan ve bu seyahatleri esnasında İslâmi ilimlerin yanı sıra dil ve edebiyat ilimlerinde de belli bir konuma gelen Ziyauddîn daha çok hadis ilimleri ve ricali konusunda uzman olmuştur. Bilhassa hadis ilimlerinde zirve denilebilecek bir konuma sahip olması sebebiyle akranları, talebeleri ve ondan sonra gelen pek çok âlim Ziyauddîn'in ilmi şahsiyeti ve meziyetleri hakkında övgü dolu sözler sarf etmişlerdir.

III. ÂLİMLERİNİN ZİYAÜDDÎN HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

Ders halkalarından arkadaşı ve öğrencisi olan İbn Neccâr Muhammed b. Mahmud, Ziyauddîn'in hadis ilmindeki derecesi ve güvenilirliğine hâfız, mutkîn, sebt, hüccet, nebîl, sadûk gibi vasıflarla işaret etmiştir. İbn Neccâr, Ziyauddîn'in devrinin önemli hadis ve rical âlimi olduğunu ve hayatında kendisi gibi bu vasıflara sahip başka bir âlim görmediğini sözlerine eklemiştir.⁵⁰ Aynı şekilde talebelerinden İbnu'l-Hacîb lakabıyla anılan Ebu'l-Feth Ömer b. Muhammed kendisinden bahsederken "üstadımız Ziyauddîn rivâyet ilimlerinde zamanımızda yetişmiş en önemli üstadlardandır. Kendisi ilim, hâfıza ve güvenilirlik yönünden kusursuzdur" demektedir.⁵¹ Yine öğrencilerinden İzzeddîn b. Abdurrahman, Dârekutnî'den sonra Ziyauddîn gibi bir hadis hafızının gelmediğini ifade etmiştir.⁵² Akranlarından Şerafedîn Yûsuf b. Bedr ise hayatında hadis ve rical ilimlerinde Ziyauddîn gibi bir kimseyi görmediğini ve zamanında hadisin sahihini sakiminden ayırma noktasında kendisine müracaat edilen yegâne otorite olduğunu belirtmiştir.⁵³

Kendisinden sonra gelen âlimlerden Ebu'l-Haccâc el-Mizzî (ö.742/1341) de Ziyauddîn'in hadis ve rical ilminde otorite olduğunu ve yaşadığı sırada ken-

50 İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, IV, 189; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 211; Makrizî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, VI, 150-151; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 516; İbn Müflih, *el-Maksad*, II, 450.

51 İbn Abdülhâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, IV, 189; Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 211; a.mlf., *Nubelâ*, XXIII, 129; a.mlf., *Tezkiretü'l-Huffâz*, IV, 1405; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 388-389;

52 Zehebî, *Nubelâ*, XXIII, 128; a.mlf., *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 211;

53 Zehebî, *Nubelâ*, XXIII, 128-129;

disi gibi başka bir âlimin olmadığını ifade etmiştir. el-Mizzî ayrıca Ziyaüddîn'in hadis ve rical ilminde Kudâme ailesinin diğer önemli muhaddislerinden olan Abdulğânî el-Makdisî'den daha otorite olduğunu belirtmiştir.⁵⁴ Aynı şekilde Kudâme ailesinin önemli rical âlimlerinden İbn Abdülhadi, Ziyaüddîn'in Şam bölgesinin önemli muhaddislerinden biri olduğunu ve onun hadis ilmindeki konumuna hüccet, hafız ve imam gibi vasıflarla işaret etmiştir.⁵⁵ Zehebî, Ziyaüddîn'i sünnetin üstadı,⁵⁶ İbn Recep el-Hanbelî asrın biricigi ve yegâne üstadı,⁵⁷ Suyûtî ise sünnetin üstadı, hadis ve rical ilminde son sözün sahibi gibi ifadelerle övmüştür.⁵⁸ Ziyaüddîn'in hadisçiliğine dair övgüler bunlarla sınırlı değildir. Daha birçok âlim eserlerinde Ziyaüddîn'i büyük imam, asrın muhaddisi ve biricigi, büyük hafız, hüccet gibi vasıflarla anmış ve hadisçiliğine dikkat çekmiştir.⁵⁹

IV. HADİS LİTERATÜRÜNE KATKISI

Ziyaüddin el-Makdisî, hadis öğrenmek için İslam coğrafyasının dört bir yanına ilmi seyahatte bulunarak uğradığı İslâm beldelerinin önde gelen ilim adamlarından çeşitli ilimler tahsil etmiştir. Muhtelif İslâmi disiplinlerin çeşitli dallarında söz sahibi olan Ziyaüddin el-Makdisî, daha çok hadis ilimleri ve ricali konusunda uzmanlaşmış, hadis ve rical literatürüne 125'ten fazla eser telif ederek önemli bir katkı sağlamıştır. Çalışmada müellifin kaleme aldığı eserler kendi içerisinde bir tasnife tabi tutularak ele alınacaktır. Bu bağlamda müellifin önceki eserlere dayalı derleme niteliğinde olan ve çeşitli konularla ilgili hadisler içeren 'hadis ilmine dair eserleri', ricâl/tarih ve siyer ilimlerine dair eserleri ve hadis ilimleriyle alakalı hacimli olmayan cüz niteliğindeki 'diğer eserleri' şeklinde tasnif edilecektir.

54 Zehebî, *Târibu'l-İslâm*, XLVII, 211; Sâfedî, *el-Vâfi*, IV, 49; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefayât*, III, 427; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 517; el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyîn*, 183.

55 İbn Abdülhadi, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, IV, 188.

56 Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, IV, 1405.

57 İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 515.

58 Suyûtî, *Tabkatü'l-Huffâz*, 497.

59 İlgili örnekler için bkz., el-Hüseynî, *Siletü't-Tekmile*, I, 142-143; Sâfedî, *el-Vâfi*, IV, 48; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefayât*, III, 426; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 72; Makrizî, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, VI, 150.

A. Hadis İlimine Dâir Eserleri

1. el-Ehâdisü'l-Muhtâre

Kısaca *el-Ehâdisü'l-Muhtâre* ismiyle meşhur olan Ziyauddîn el-Makdisî'nin bu eseri kaynaklarda *el-Ehadisu'l-Muhtâre*,⁶⁰ *el-Muhtâre*,⁶¹ *el-Muhtâre fi'l-Hadis*,⁶² *el-Ehâdisü'l-Ciyadi'l-Muhtâre mimma Leyse fi's-Sahihayn ev Ehadihimâ*,⁶³ *el-Mustahrec mine'l-Ehâdisi'l-Muhtâre mimma Lem Yubrichu'l-Buhâri ve Müslim fi Sahihayhima*⁶⁴ ve *el-Ehâdisü'l-Muhtâre mimma Lem Yubrichu'l-Buhâri ve Müslim fi Sahihayhima*⁶⁵ gibi farklı isimlerle zikredilmiştir.⁶⁶

60 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 212; a. mlf., *Nubelâ*, XXIII, 128; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 518; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefayât*, III, 427; el-Uleymî, *el-Menbec*, IV, 253-254; a.mlf., *ed-Dürrü'l-Mündad*, I, 384; İbn Müflih, *el-Maksad*, II, 451; İbn-nu'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 389-390; ez-Ziriklî, *el-Âlâm*, VI, 255.

61 İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer ed-Dımaşkı, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, I-XXI, Dâru Hicr, Kahire 1997-1999, XVII, 285; el-Fâsî, Takıyuddîn Muhammed b. Ahmed, el-Mekkî, *Zeylüt-Takyid li Ma'rifeti's-Sünen ve'l-Mesânid*, thk. Muhammed Salih b. Abdülaziz, Merkezû İhyai't-Türasi'l-İslâmî, Mekke 2008, I, 289.

62 İsmail Paşa el-Bağdâdî, *Hediyetül-Arifin ve Esmâul-Müellifin ve Asârul-Musannifin*, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1951, II, 123.

63 el-Kettânî, Muhammed b. Cafer, *Hadis Literatürü*, (trc. Yusuf Özbek), İz Yay., İstanbul, 1994, 16.

64 Kitabın mahtut nüshalarının bazı ciltlerinde Ziyauddîn'in yeğeni ve eserin râvilerinden Şemsuddîn Muhammed b. Abdurrahîm el-Makdisî bu ünvanı kullanmıştır. Bkz., Ziyâüddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre mimma Lem Yubrichu'l-Buhâri ve Müslim fi Sahihayhima*, thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehîş, Dâru'l-Hadr, Beyrut 2000, I, 61 (Neşredenin girişi); Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 158-159.

65 Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, I, Neşredenin girişi, 61; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 159.

66 Eserin isminde var olan bu ihtilafın sebeplerinden birisi, müellifin eserini tamamlayamamış olması ve kendisinin esere bir isim vermemiş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bir diğer sebep ise eserin günümüze ulaşan yazma nüshalarının her bir cildinde müstensihlerin değişik isimler kullanmış olmalarıdır. Esasında Ziyauddîn eserin başında herhangi bir isimlendirme yapmamıştır. Ancak kendisinden sonra gelen âlimlerin muhtevayı ve mukaddimedeki bilgileri dikkate alarak bazı isimlendirmeler yaptıklarını söylemek mümkündür. Bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 158; Efendioğlu, "Ziyaeddin el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-muhtâra Adli Eseri", 85-86.

Ziyaüddîn'in en önemli ve en hacimli eseri olan *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, sahih hadisleri derleme amacıyla kaleme alınmıştır. Müellif eserin mukaddimesinde kitabı hakkında şöyle demektedir: "Bu eserime aldığım hadisler, Buhari ve Müslim'de yer almayan sahih hadislerden bir seçkidir."⁶⁷ Müellif *Sabihayn*'da yer almayan ve özellikle müsned, sünen, tarih ve tabakât kitapları ile cüz gibi küçük hacimli eserlerde yer alan sahih hadisleri bir araya getirmiştir.⁶⁸ Ziyaüddîn *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*'yi tamamlayamadan vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda 90⁶⁹ ve bazılarında ise 86⁷⁰ cüz olduğu belirtilen eserin bütün cüzleri günümüze ulaşmamıştır. Eserin 86 cüzden müteşekkil olduğunu ifade eden İbn Hacer, söz konusu eserin 13 cüzünün Enes b. Malik'in rivâyetlerinden oluştuğunu ve müellifin Enes b. Malik rivâyetlerini 13 cüzden oluşan müstakil bir ciltte bir araya getirdiğini ifade etmiştir.⁷¹

67 Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, I, 69-70.

68 Tarihte çok sayıda âlim sahih hadis ihtiva eden ve ilim ehli nezdinde önemli bir yer edinen *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*'den ve muhtevasından övgü ile bahsetmiştir. Bunların başında çağdaşı İbrahim b. Muhammed es-Sarîfîni, İbn Teymiyye, İbn Kayım el-Cevziyye ve İbn Kesir, İbn Recep el-Hanbelî gibi pek çok âlim gelir. Nitekim bu âlimler Ziyaüddîn'in *el-Muhtâre*'deki hadis kabul şartlarının Hâkim'in *Müstedrek*'inden daha üstün olduğunu ifade etmişlerdir. Zerkeşî ise *el-Muhtâre*'nin taşıdığı sıhhat şartlarının Hâkim'in *Müstedrek*'inin sıhhat şartlarından daha üstün olduğunu ve *el-Muhtâre*'nin sıhhat şartları bakımından Tirmizî ve İbn Hibbân'ın şartlarına ve derecelerine yakınlık arz ettiğini belirtmiştir. İbn Abdülhâdî de eserin Hâkim'in *Müstedrek*'inden daha üstün olduğunu ve eserin içinde çok az galat olduğunu ifade etmiştir. Bkz. İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ahmed b. Abdülhalim, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, I-XXXVII, nşr. Abdurrahman b. Muhammed en-Necdî, Mecma'u'l-Meliki Fehd, Medine 2004, XXII, 426; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *es-Savâ'iku'l-Mürsele 'alê'l-Cebmiyye ve'l-Mu'attıla*, nşr. Ali b. Muhammed ed-Dahilullah, I-IV, Dâru'l-Âsime, Riyad 1988, II, 626; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XVII, 285; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 519; el-Uleymî, *el-Menbec*, IV, 254; İbn Müflih, *el-Maksad*, II, 451; Kettânî, *Hadis Literatürü*, 17.

69 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 212; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 518; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefayât*, III, 427; el-Uleymî, *el-Menbec*, IV, 254; a.mlf., *ed-Dür-rü'l-Mündad*, I, 384; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 389-390; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 255.

70 İbn Hacer, *el-Mu'cemül-Müfehres (Tecridu'l-Esanîdi'l-Kütübî'l-Meşhure ve'l-Eczâi'l-Mensûre)*, thk. Muhammed Şekûr Mahmud el-Hâcî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1998, 141; Kettânî, *Hadis Literatürü*, 17.

71 İbn Hacer, *el-Mu'cemül-Müfehres*, 141.

Ale'r-rical esasa göre tertip edildiğinden müsned türü bir eser olan *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*'nin 86 cüzlük kısmından 16-50 arası cüzlerini meydana getiren ve bâ (ب) harfiyle başlayıp sad (ص) harfiyle sona eren sahâbîlere ait 35 cüzlük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.⁷² Eserin günümüze ulaşan diğer 51 cüzlük kısımlarında müellif öncelikle ilk dört halifeden başlayarak Aşere-i Mübeşşere'nin rivâyetlerine yer vermiştir. Müellif daha sonra eserine aldığı sahâbîleri alfabetik olarak sıralayarak her sahâbînin rivâyetlerini isminin altında zikretmiştir. Aşere-i Mübeşşere'den sonra elif harfi (ا) ile başlayan sahâbîlerle eserine devam eden Ziyaüddîn el-Makdisî, ayn (ع) harfi ile eserini sona erdirmiştir. Abdullah b. Ömer'e kadar telif edip geri kalanını tamamlayamadığı eserinin Enes b. Malik ile Sa'saa b. Muaviye arasında kalan sahâbîlerin rivâyetlerinin günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır.

Eserin günümüze ulaşan mahtut bir nüshası Zahirîye Kütüphanesi'nde (Hadis nr. 331, vr. 1-523; Hadis nr. 342, vr. 1-251; Mecami' nr. 86, vr. 1-296; Mecami' 21, vr. 87-118) kayıtlıdır.⁷³ Üzerine yapılan ilmi faaliyetler ve tahkik çalışmaları hep bu nüshaya dayanmaktadır.⁷⁴ Neşredilen eserin rivâyet sayısına bakıldığında tahkik esnasında herhangi bir eksiklik içermediği anlaşılan ilk yedi cildin rivâyetlerine muhakkik tarafından sıralı rakamlar konulduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak eksik cüzlerden başlayan 8. ciltten eserin sonuna kadar her cildin rivâyetleri kendi içinde yeniden numaralandırılmıştır. Eser 124 sahâbînin farklı senedlerle nakledilen rivâyetlerini içermiştir. İlk yedi

72 Ziyâüddîn, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, VIII, Neşredenin girişi, 5-6; Hasnâ' Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 163.

73 Bkz., el-Elbânî, Muhammed Nasıruddîn, *Fibrisu Mahtutati Dâri'l-Kütübi'z-Zâhiriyye-el-Muntahab min Mahtutâti'l-Hadis*, Mektebetü'l-Ma'arif, Riyad, 2001, 441-443; es-Sevâs, Yasin Muhammed, *Fibrisu Mecâmi'l-Medreseti'l-Ömeriyye fi Dari'l-Kütübi'z-Zâhiriyye bi Dimaşk*, el-Münazzametü'l-Arabiyye li't-Terbeviyye ve's-Sekâfe ve'l-Ülüm, Kuveyt 1987, 442-444; Efendioğlu, "Ziyaeddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-muhtâra Adli Eseri", 87; a.mlf., "Ziyâeddîn el-Makdisî", *DİA*, XLIV, 491-495.

74 Eserin baş tarafından 2300 hadisi içeren kısmı, Riyad'ta bulunan Muhammed b. Suûd Üniversitesi'nde beş kişiden oluşan bir grup öğrenci arasında bölüşüp yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış ve tahkik edilmiştir. Ancak eser baştan sona ilk defa Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş tarafından tahkik edilmiş ve dördüncü baskısı Beyrut'ta 2001 yılında 13 cilt halinde Dâru'l-Hadr tarafından neşredilmiştir. Bkz., Hasnâ' Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 166; Efendioğlu, "Ziyâeddîn el-Makdisî", *DİA*, XLIV, 491-495.

cilt toplamda 2751 rivâyet içermektedir. Diğer ciltlerle birlikte eser, toplamda 5401 rivâyet ihtiva eder. Eserin eksik olan 35 cüzünde 200'den fazla sahâbînin rivâyetlerinin eksik olduğu tahmin edilmektedir.⁷⁵

el-Ehâdisü'l-Muhtâre'nin sahip olduğu bazı özelliklerine bakıldığında metodu, tertibi ve muhtevası bakımından daha önce kaleme alınan hadis eserlerinden çok farklı bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Eser, o zamana kadar yaygın bir şekilde telif edilen camî', sünen, müsned, musannef, müstahrec ve müstedrek türü eserlerin hiç birine benzememekte, ancak bu tür eserlerin sahip olduğu bazı özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır. Örneğin *el-Muhtâre*, câmi türü eserlerin muhtevasını oluşturan sekiz ana konuyu barındırdığı ve çok sayıda merfu ahkâm hadislerine yer verdiği için bir yönüyle camî' ve sünen türü eserlere benzemekte, müsned tertibiyle kaleme alındığı için de bu tür eserlerden farklılık göstermektedir. Aynı şekilde eser her ne kadar müsned türü bir eser görünümü arz etse de sadece sahih hadislerle yer vermeyi amaçlamış olması müsned türü eserlerden farklılığını ortaya koymaktadır. Eser sahih hadisleri toplamak ve bunun yanında Buhari ve Müslim'de yer alan rivâyetlere yer vermeme şeklindeki şartı itibarıyla her ne kadar müstehareclere benzese de sened, metin ve tertip açısından müstahrec türü eserlerden oldukça farklı bir görünüm arz etmiştir.

Hasnâ' Bekrî'ye göre eser, bir yönüyle de müstedrek türü eserlere de benzemektedir. Nitekim ihtiva ettiği hadislerde sıhhat şartı aranmıştır. Ancak Ziyaüddîn eserin mukaddimesinde bir esere müstedrek yazacağını ve bir eserin şartlarına uyan hadisleri derleyeceğine dair herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Hasnâ' Bekrî, eserin tasnif açısından müsned olmasından hareketle müstedrek türü eser olmadığı sonucuna varmıştır. Eser bu yönleriyle daha önce uygulanan bütün hadis tasnif türlerinden ayrılmaktadır.⁷⁶

el-Ehâdisü'l-Muhtâre'ye alınan rivâyetlerin kaynakları oldukça önem taşır. Müellifin faydalandığı eserler arasında *Kütüb-i Sitte Sünen*'leri, İmam Ma-

75 Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, Neşredenin girişi, VIII, 6 (Neşredenin girişi).

76 Hasnâ' Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 156-157; Efendioğlu, "Ziyaeddin el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-muhtâra Adlı Eseri", 88-89; *el-Ehâdisü'l-el-Muhtâre*'nin özellikleri, metodu ve bu eser üzerine yapılan tenkitler hakkında detaylı bilgi için bkz., Araboğa, *Ziyaeddin el-Makdisî ve Eseri el-Ehâdisü'l-Muhtâre*, 39-101.

lik'in *Muvattâ'*ı, İbn Huzeyme ve İbn Hıbbân'ın *Sahib*'leri, Hâkim'in *Müstedrek*'i, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Ebu Davûd et-Tayâlisî'nin *Müsned*'i, Abd b. Humeyd'in *Müsned*'i, Dârekutnî'nin *Sünen*'i, Ahmed b. Menî' el-Beğâvî'nin *Müsned*'i, Ebû Avâne el-İsferayânî'nin *Müsned*'i, Ebu'l-Kasım el-Beğâvî'nin *Mu'cemu's-Sahâbe*'si, Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Müstabrec*'i gibi pek çok eser vardır. Yapılan bir araştırmaya göre Ziyauddîn, bu eserine 86 civarında müellifin bir kısmı günümüze ulaşamayan pek çok eserden hadis almıştır.⁷⁷ Özellikle Ahmed b. Hanbel ile Ebu Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsned*'leri ile Taberânî'nin üç *Mu'cem*'i eserin önemli ve en çok faydalanılan kaynakları arasında yer alır.⁷⁸ Bir respite göre Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden 494, Ebu Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsned* ve *Mu'cem* adlı eserlerinden 404⁷⁹ ve Taberânî'nin *Mu'cem*'lerinden 516 rivâyeti eserine almıştır.⁸⁰ Bu eser, günümüze ulaşamayan birçok eserin ihtiva ettiği rivâyetleri günümüze ulaştırması bakımından önem taşır.⁸¹

Esere alınan rivâyetlerin tamamının isnadları zikredilmiştir. Müellif, eserine aldığı rivâyetleri derlemiş olduğu mezkûr kaynakların musannifine ulaşana kadar kendisine ulaşan senediyle birlikte rivâyet etmiş, daha sonra ilgili musanniflerin zikrettikleri isnadları korumuştur. Bu isnadlara bakıldığında Ziyauddin ile hadisin müntehası arasında ortalama 11-13 civarı ravinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla müellif, eserine aldığı hadisleri sadece ilgili kaynaklardan derlemeyle yetinmemiş, VII. asra kadar bu rivâyetleri nakleden ravileri de isnad zincirinde kaydederek önemli bir çalışma ortaya koymuştur. Bu durum, Hicri yedinci asırda isnad zikretmenin tamamen terkedilmediğini ve isnad zikrinin hala bazı âlimler tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır.

Netice olarak *el-Ehâdisü'l-Muhtare*'yi önemli kılan hususların başında; Hicri VII. asırda telif edilmiş olmasına rağmen müsned tarzda kaleme alınmış olması ve sened hazfedilmeden hadislerinin nakledilmesi gibi çeşitli hususlar gelmektedir. Nitekim bu dönemde tespit ve tasnif evresinde telif edilen eser-

77 Müellifin kaynak olarak faydalandığı eserlerin listesi için bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 177-199.

78 Ziyâüddîn el-Makdisî, *el-Ehâdisü'l-Muhtare*, VIII, Neşredenin girişi, 41-43.

79 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 183-184.

80 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 188.

81 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 239.

ler esas alınmış, isnadlar hazfedilmiş, cem‘, ihtisar ve fihrist çalışmaları hız kazanmıştı. Tehzib dönemi denilebilecek bir dönemde telif edilmiş olan bu eserde senedin zikredilmesi – bu dönemde âlimlerin çoğu eserlerinde isnad hazfettikleri için- eseri önemli kılmaktadır.

2. es-Sünen ve’l-Ahkâm

Kaynaklarda *el-Ahkâm*,⁸² *el-Ahkâm fi’l-Hadis*,⁸³ *el-Ahkâmu’l-Kübrâ*,⁸⁴ ve *es-Sünen ve’l-Ahkâm ‘ani’l-Mustafa ‘aleyhi Efdalü’s-Salâti ve’s-Selâm*⁸⁵ gibi isimlerle anılan ve üç cilt içinde yirmi cüz halinde olduğu ifade edilen⁸⁶ eser, Ziyâuddîn el-Makdisî’nin Hanbelî mezhebinde delil teşkil eden ahkâm hadislerini bir araya getiren bir kaynak olması açısından önemlidir. Müellif, söz konusu eserini tamamlayamadan vefat etmiş,⁸⁷ eseri yeğeni İbn Kemâl el-Makdisî (ö.688/1289) tamamlamıştır.⁸⁸ Eserin son cüzü olan “Kitabu’l-Cihad” bölümü hariç geriye kalan 19 cüzü günümüze ulaşabilmiştir.⁸⁹ Bu haliyle ahkâma dair 6397 hadis ihtiva etmekte olan eser, “Kitabu’s-Salât” ile başlayıp “Kitabu’l-Cinayât” ile sona ermektedir.

82 Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, XLVII, 212; a. mlf., *Nubelâ*, XXIII, 128; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 73; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XVII, 285; İbn Receb, *ez-Zeyl ‘alâ Tabakât*, III, 518; el-Kütübî, *Fevâtü’l-Vefayât*, III, 427; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253; a.mlf., *ed-Dürü’l-Mündad*, I, 384.

83 Zirikli, *el-Alâm*, VI, 2551

84 Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve’l-Ahkâm ‘ani’l-Mustafa ‘Aleyhi Efdalü’s-Salâti ve’s-Selâm*, thk. Ebû Abdillâh Huseyn b. Ukkâşe, I-VI, Dâru Mâcid Asîrî, 2004, Neşredenin girişi, I, 125.

85 es-Sübkî, Tâcüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali, *Tabakâtü’ş-Şâfi’iyyeti’l-Kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, I-XI, Dâru Hicr, Kahire 1992, X, 105-106; Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve’l-Ahkâm*, Neşredenin girişi, I, 125.

86 Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, XLVII, 212; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; Nuaymî, *ed-Dâris*, II, 73; İbn Receb, *ez-Zeyl ‘alâ Tabakât*, III, 518; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253.

87 Zehebî, *Nubelâ*, XXIII, 128; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XVII, 285; Zirikli, *el-Alâm*, VI, 255.

88 Zehebî, *Mu’cemü’l-Muhtas bi’l-Muhaddisîn*, thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle, Mektebetü’s-Siddîk, Taif 1988, 239; a.mlf., *Târihu’l-İslâm*, LI, 354; Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve’l-Ahkâm*, Neşredenin girişi, I, 127.

89 Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve’l-Ahkâm*, Neşredenin girişi, I, 126.

Ziyâuddîn'in kitabına öncelikle Buhari ve Müslim'in ittifak ettiği hadisleri almaya çalıştığı görülür. Sonra Buhârî'nin tek başına rivâyet ettiklerini, daha sonra ise Müslim'in tek başına rivâyet ettiği hadisleri eserine alan müellif, en son ise *Kütüb-i Sitte*'nin geri kalanı ve diğer muteber hadis kaynaklarından ahkâma dair hadisleri eserine aldığı görülmektedir. Ziyâuddîn, eserine aldığı hadislerin senedlerini sahâbe râvîsi hariç hazfetmiştir. Ancak nadir de olsa bazı yerlerde hadislerin kendisine ulaşan senedlerini de zikretmiştir.⁹⁰

Ziyâuddîn'in eserine aldığı hadislerin kaynaklarını zikretmiş olması eseri önemli kılmaktadır. Müellif bunu yaparken de bazı rumuzlar kullanmıştır. Buhârî için (خ), Müslim için (م), Ebu Davûd için (د), Tirmizî için (ت), Nesâî için (س), İbn Mâce için (ق) gibi bazı rumuzlar kullanan müellif, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i gibi diğer bazı kaynaklar için bizzat isim zikretmiştir. Kaynak verirken de lafız farklılıklarına dikkat çekmesi eserin bir diğer özelliğidir.⁹¹ Eserin başka bir özelliği ise müellifin eserine aldığı hadislerin sıhhati veya herhangi bir râvî hakkında bilgi vermiş olmasıdır. Müellif bunu yaparken Tirmizî başta olmak üzere çoğu zaman meşhur hadis âlimlerinin ilgili hadis hakkındaki görüşlerine yer vermiştir.⁹² Ancak müellif bazen hadisin sıhhati veya herhangi bir râvî hakkında kendi kanaatini de ifade etmiştir.⁹³ *es-Sünen ve'l-Abkâm*'ın mahtut bir nüshası Mısır Kütüphanesi'nde 906 numaralı mecmuada kayıtlıdır.⁹⁴ Eser ilk defa *es-Sünen ve'l-Abkâm 'ani'l-Mustafâ 'Aleyhi Efdalü's-salâtü ve's-Selâm* adıyla Ebû Abdillâh Huseyn b. Ukkâşe tarafından tahkik edilmiş ve Suudi Arabistan'da 2004 yılında Dâru Mâcid Asîrî tarafından altı cilt halinde neşredilmiştir.

90 Örnekler için bkz., Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-Abkâm*, I, 83, 323; II, 182; IV, 505.

91 Örnekler için bkz., Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-Abkâm*, I, 12, 57, 60, ; II, 10, 11, 14, 15, 18, 21, 99, 107, 151.

92 Örnekler için bkz., Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-Abkâm*, I, 6, 7, 9, 13, 56, 59, 60, 86; II, 98, 101, 151, 152, 154, 156, 158.

93 Örnekler için bkz., Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-Abkâm*, I, 33; 55, 78, 170; II, 102, 179, 194, 299.

94 Ziyâüddîn el-Makdisî, *es-Sünen ve'l-Abkâm*, Neşredenin girişi, I, 185.

3. eş-Şâfi fi's-Sünen ale'l-Kâfi

Eser, müellifin hocası ve aynı zamanda dayısı olan Muvaffak İbn Kudâme'nin ahkâm konuları başta olmak üzere Hanbelî mezhebi fıkına dair kaleme aldığı önemli eserlerden olan *el-Kâfi* adlı eseri üzerine yapılmış bir çalışmadır. Ziyauddîn bu çalışmasında dayısının *el-Kâfi*'sinde yer alan hadisleri etraf sırasına göre yeniden tertip etmiş, her hadisin başına sahâbe râvîsini eklemiş, kaynakları belirtilmeyen hadislerin tahririni rumuzlar kullanarak yapmış ve metinler arası rivâyet farklılıklarına dikkat çekmiştir.⁹⁵ Günümüze eksik bir şekilde yalnızca üç cüz ve bir varak şeklinde intikal eden ve hâlâ neşredilmeyen eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 21 (1-15), 21 (19-34), 21 (35-50) numaralarda kayıtlıdır.⁹⁶

4. Fezâilü'l-A'mâl

Bazı kaynaklarda dört cilt⁹⁷ bazılarında ise bir cilt olduğu ifade edilen⁹⁸ bu eser, bazı amellerin faziletleriyle ilgili 778 rivâyet içermektedir. Hadis tarihinde Fezâil edebiyatıyla ilgili kaleme alınan eserler bir hayli çoktur. Ancak özellikle *Fezâilü'l-A'mâl* ismini taşıyıp amellerin fazileti ile ilgili eserler için bunu söylemek mümkün değildir. Daha önce Humeyd b. Zencüveyh (ö.248)⁹⁹ dışında bu sahada müstakil bir çalışma yapılmamış olması eseri önemli kılmaktadır. Bu yönüyle hadis edebiyatında amellerin fazileti için telif edilen ilk eserlerden biri olma niteliği taşır. Nitekim yaptığımız araştırma neticesinde amellerin fazileti Humeyd b. Zencüveyh dışında sahasında Ziyauddîn'den önce telif edilmiş herhangi bir müstakil eser bulunmamaktadır.

Eser, fıkıh konularına göre tanzim edilmiş ve esere alınan hadislerin sadece sahâbe râvîsi zikredilmiştir. Dört cilt ve on müstakil bölüm halinde

95 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 305-306.

96 Elbânî, *el-Muntahab*, 450; Sevâs, *Fihrişu Mecâmî'*, 99-100.

97 İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 518; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253; a.mlf., *ed-Dür-rü'l-Mündad*, I, 384; İbnu'l-İmâd, *Şezerât*, VII, 390.

98 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 212; a. mlf., *Nubelâ*, XXIII, 128; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 49; Nu-aymî, *ed-Dâris*, II, 73; el-Kütübî, *Fevâtü'l-Vefayât*, III, 427.

99 Eseri için bkz., Kettânî, *Hadis Literatürü*, 82.

“Kitabu’t-Tahâret” ve “Kitabu’s-Salât” ile başlayıp “Kitabu’l-İlm” ile sona ermektedir. Eserde yer alan hadislerin kaynakları zikredilmiş olup ele alınan hadisler; *Kütüb-i Sitte* ve diğer meşhur hadis kaynakları olan Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i, Dârekutnî’nin *Sünen*’i ve Saîd b. Mansûr’un *Sünen*’i gibi bazı önemli hadis kaynaklarından derlenmiştir. Ancak esere alınan hadislerin büyük bir kısmı *Sahihayn*’dan derlenmiştir. Nitekim eserde yer alan 350 rivâyetin kaynağı Buharî ve Müslim’dir.¹⁰⁰ Müellif eserine aldığı hadislerin sıhhati veya herhangi bir râvî hakkında bilgi vermiş ve bu konuda en çok Tirmizî’nin görüşüne müracaat etmiştir.¹⁰¹ Ancak nadir de olsa bazı rivâyetlerin sıhhati hakkında kendi görüşüne de yer vermiştir.¹⁰²

Eserin birden çok el yazması bulunmaktadır. Bir nüshası Mısır Ezher Üniversitesi Kütüphanesi’nde 1180 numaralı mecmuada, bir nüshası ise Medine’de Mahmudiyye Kütüphanesi 640 numarada kayıtlıdır.¹⁰³ Tespit edebildiğimiz kadarıyla eserin mahtut diğer bir nüshası ise Süleymaniye Kütüphanesi’nde Şehid Ali Paşa koleksiyonu 518 numaralı mecmuada kayıtlıdır. Çeşitli yerlerde pek çok neşri yapılan eser, ilk defa 1984 yılında Kahire’de Ali Rahmi tahkikiyle yayımlanmıştır.¹⁰⁴ Bir baskısı ise 1987 yılında Beyrut’ta Ğassan İsa Muhammed tahkikiyle Müessesetü’r-Risale tarafından yapılmıştır.

5. Fezâilü’l-Kur’ân

Bir cüz olduğu belirtilen¹⁰⁵ eser, Kur’an’ı öğrenenin ve öğretenin nail olacağı sevabı, onu güzel ve doğru okumanın önemi ve bazı sûrelerin faziletlerine dair 65 rivâyet içermektedir. Yer verdiği rivâyetleri senedleriyle birlikte zikreden müellif, eserin genelinde rivâyetlerin sıhhat durumu ve rivâyetleri hangi kaynaklardan aldığına dair bilgileri de zikretmiştir. Müellif rivâyetle-

100 Ziyauddin el-Makdisî, *Fezâilü’l-Amâl*, thk. Ğassan İsa Muhammed, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1987, Neşredenin girişi, I, 80.

101 Örnekler için bkz., Ziyauddin el-Makdisî, *Fezâilü’l-Amâl*, III, 392, 397, 493; IV, 638, 645.

102 Örnekler için bkz., Ziyauddin el-Makdisî, *Fezâilü’l-Amâl*, IV, 569, 611.

103 Ziyauddin el-Makdisî, *Fezâilü’l-Amâl*, Neşredenin girişi, I, 70-72.

104 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 271.

105 Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, XLVII, 212; İbn Recep, *ez-Zeyl ‘alâ Tabakât*, III, 519; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 254.

ri genellikle Buhârî ve Müslim'den seçmiştir. İlk defa 2000 yılında Beyrut'ta Salâh b. İyâz eş-Şellâhî tahkikiyle Dâru İbn Hazm tarafından neşredilmiştir.

6. Fezâilu's-Şâm

Üç cüz olduğu ifade edilen¹⁰⁶ kitap, haçlıların Şam ve Filistin bölgeleriyle birlikte Kudüs'ü ele geçirdikleri dönemde bölgenin sahip olduğu faziletleri ve Müslümanlar nezdinde taşıdığı öneme vurgu yapmak için kaleme alınmıştır. Eserin birinci bölümü Dmaşk, ikinci bölümü Kudüs, üçüncü bölümü ise Şam ve Filistin bölgelerindeki diğer yerlerin faziletleriyle ilgili rivâyetleri bir araya getirmiştir. İkinci bölümü olan ve 66 rivâyetten müteşekkil Fezâilu Beytî Makdis adlı kısmı günümüze ulaşmış ve mahtut bir nüshası müellif hattıyla Zahiriyye Kütüphanesi 48 (23-25) numarada kayıtlıdır.¹⁰⁷ Suriye'de 1405/1985 yılında Muhammed Mutî' el-Hâfız tahkikiyle Dârü'l-Fikr tarafından *Fezâilu Beytî Makdis* ismi ile neşredilmiştir.

7. İttibâu's-Sünen ve İctinâbü'l-Bid'a

Kaynaklarda *İttibâu's-Sünen ve İctinâbü'l-Bid'a*¹⁰⁸ ve *el-Emru bi't-Tibâi's-Sünen ve İctinâbi'l-Bid'a* gibi¹⁰⁹ isimlerle anılmaktadır. Müellif kendi zamanında bid'at olarak değerlendirilen bazı konulara dikkat çekip kaynağı sünnete dayanan davranışlara yönlendirmek amacıyla bu eseri kaleme almıştır. Eserde bid'at olarak nitelendirilen konular arasında şarkı söyleme, raks etme, zurna ve davul çalma gibi birtakım hususlar vardır. Müellif eserinde bid'atlerden kaçınma ve Hz. Peygamber'in sünnetine yönelmek için pek çok hadisin yanı sıra Selefin sözlerine ve birtakım şiirlere de yer vermiştir.¹¹⁰ Ese-

106 Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, XLVII, 212; İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 519; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 254.

107 Elbânî, *el-Muntahab*, 452; et-Tarîkî, Abdullah b. Muhammed, *Mu'cemu Musanna'fati'l-Hanâbile*, Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vatanî, Riyad, 2001, III, 157.

108 Kettânî, *Hadis Litaratürü*, 82.

109 İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 520; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 254; a.mlf., *ed-Dür-rü'l-Mündad*, I, 385.

110 Bkz., Ziyauddin el-Makdisî, *İttibâu's-Sünen ve İctinâbi'l-Bida'*, thk. Muhammed Bedreddin el-Kahvecî- Mahmûd el-Arnâvûd, Dârü İbn Kesîr, Dımaşk 1987, 19-37.

rine aldığı hadislerin kaynaklarını zikreden müellif, aldığı hadislerin sahâbe râvîsi dışında sened zikretmemiş, bazı hadislerin sıhhati hakkındaki kanaatini belirtmiş¹¹¹ ve metinde geçen bazı garip kelimeler¹¹² hakkında da bilgi vermiştir. Mahtût bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 52 (79-91), 768, 8778 (171-179) numaralarda kayıtlı olan¹¹³ eser, Dımaşk'ta 1987 yılında Muhammed Bedreddîn el-Kahvecî ve Mahmûd el-Arnâvûd tahkikiyle Dârü İbn Kesîr tarafından neşredilmiştir.

8. Tıbbu'n-Nebevî

Kaynaklarda *el-Emrâz ve'l-Keffârat ve't-Tıbb ve'r-Rukayyât* adıyla zikredilen¹¹⁴ eser, tıbbu'n-nebevîye dair Buhârî ve Müslim'den derleneyerek 91 hadisi bir araya getirilmiştir. Eserine aldığı hadislerin senedlerini ve kaynaklarını da zikreden müellif, mezkûr hadislerin sıhhatleri hakkında da bazen bilgi vermiştir.¹¹⁵ Mahtût birer nüshası Dârül'-Kütübî'l-Mısıriyye'de 820 (74304) ve 536 (20337) numarada kayıtlı olan¹¹⁶ eserin birçok neşri yapılmıştır. Eser ilk defa 1989 yılında Mısır'ın Tanta şehrinde Mecdî Fethî es-Seyyîd tahkikiyle *Tıbbu'n-Nebevî* adıyla Dârü's-Sahâbe li't-Turâs tarafından neşredilmiştir. Eserin bir diğer neşri Ebû İshak el-Hüveynî tahkikiyle *el-Emrâz ve'l-Keffârat ve't-Tıbb ve'r-Rukayyât* adıyla 1999 yılında Kahire'de Dârü İbn Affân tarafından yapılmıştır.

9. el-Udde li'l-Kerbî ve's-Şidde

Bir dua mecmuası olan eser, senedleriyle birlikte nakledilen 60 rivâyet içermektedir. Müellif eserine sıkıntılı durumlarda Hz. Peygamber'den nakledilen bir duayla başlamış daha sonra ise bu sıkıntılı durumlardan kurtulmak ve yapılan duaya icabet edilmesi için Hz. Peygamber'den nakledilen ismi azâm

111 Bkz., Ziyaüddîn el-Makdisî, *İttibâu's-Sünen*, 41, 52.

112 Bkz., Ziyaüddîn el-Makdisî, *İttibâu's-Sünen*, 42, 60, 75.

113 Elbânî, *el-Muntahab*, 440-441.

114 İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 521; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 254; a.mlf., *ed-Dür-rü'l-Mündad*, I, 385.

115 Örnekler için bkz., Ziyaüddîn el-Makdisî, *Tıbbu'n-Nebevî*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyîd, Dârü's-Sahâbe li't-Turâs, Tanta 1989, 18, 24, 47, 49, 53, 56.

116 Ziyaüddîn el-Makdisî, *Tıbbu'n-Nebevî*, Neşredenin girişi, 13.

duasına yer vermiştir. Müellif daha sonra muhtelif durumlarda insanın başına gelebilecek sıkıntılı durumlardan selamette olunması için okunması tavsiye edilen çeşitli dualara yer vermiştir. Eserin mahtut bir nüshası 25 varak olarak Kahire'de Arapça El Yazmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.¹¹⁷ Eser ilk defa 1994 yılında Kahire'de Yasir b. İbrahim b. Muhammed tarafından tahkik edilmiş ve Dârü'l-Miškât tarafından neşredilmiştir.

10. Ehâdisü Avâlin ve Hikâyât ve Eş'âr

Müellif eserinde âlî isnatla kendisine ulaşan 21 tane rivâyeti küçük bir cüz halinde bir araya getirmiş ve eserin sonuna bazı şiir ve hikâyeler de eklemiştir. Müellif hattıyla bir nüshası Zahiriyeye Kütüphanesi 4539 (1-13) numaralı mecmuada kayıtlı olan¹¹⁸ eser, ilk defa Beyrut'ta 2009 yılında Muhammed b. Nasır el-A'cemî tahkikiyle *Cüz'ün fihî Ehâdisü Avâlin ve Hikâyât ve Eş'âr* adıyla (*Silsiletü Likâi'l-Aşri'l-Evâhir bi'l-Mescidi'l-Haram* içinde, XI) Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye tarafından neşredilmiştir.

11. en-Nehyü 'an Sebbi'l-Ashâb

Eser, Fezâilu's-Sahâbe alanında kaleme alınan önemli bir çalışmadır. Müellif eserinde sahâbenin fazileti ve onlara sövmenin nehyi hakkında 64 rivâyeti senedleriyle birlikte yer vermiştir. Müellif hadislerin kaynakları ve sıhhati hakkında bilgi vermekle beraber bazen rivâyet farklılıklarına da dikkat çekmiştir.¹¹⁹ Mahtut bir nüshası Zahiriyeye Kütüphanesi 101 (21-44) numarada¹²⁰ kayıtlı olan eser *en-Nehyü 'an Sebbi'l-Ashâb vemâ fihî min'el-İsmi ve'l-İkâb* adıyla ilk defa Kahire'de Muhammed Ahmed Aşûr ve Cemâl Abdülmün'im el-Kûmî'nin tahkikiyle Dârü'z-Zehebîyye tarafından neşredilmiştir.

117 Ziyauddîn el-Makdisî, *el-Udde li'l-Kerbi ve'l-Şidde*, thk. Yasir b. İbrahim b. Muhammed, Dârü'l-Miškât, Kaire 1994, Muhakkikin girişi, 11.

118 Elbânî, *el-Muntahab*, 446.

119 Örnekler için bkz., Ziyauddîn el-Makdisî, *en-Nehyü 'an Sebbi'l-Ashâb vemâ fihî min'el-İsmi ve'l-İkâb*, thk., Muhammed Ahmed Aşûr- Cemâl Abdülmün'im el-Kûmî, Dârü'z-Zehebîyye, Kahire 1994, 32-33, 38, 52.

120 Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 456.

12. Sıfâtü'l-Cenne

Cennet ve nimetleri hakkında 212 rivâyet ihtiva eden ve kaynaklarda 3 cüz olduğu ifade edilen¹²¹ eserde müellif, cennetin sahip olduğu kapılar, cennet ehli olan zümreler, en büyük cennet nimetleri, cennetin sahip olduğu vasıflar ve nimetler, cennet nehirleri, cennet ehlinin giyeceği elbiseler gibi pek çok konuyu işlemiştir. Müellif ele aldığı hadislerin sadece sahâbe râvîsini zikretmiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 103 (77-89) numaralı mecmuada kayıtlı olan¹²² eser ilk defa 2002 yılında Riyad'ta Sabrî Selame Şahin tahkikiyle neşredilmiştir.

13. Cüz'ün fihi'r-Rüvâtü an Ebi'l-Hasan Müslim b. Haccâc

Ziyauddîn bu eseri Müslim b. Haccac ile olan güçlü bağına işaret etmek amacıyla kalem almıştır. O, eserde kendisinden başlayarak Müslim'e ve Müslim'in tarikiyle de Hz. Peygamber'e kadar ulaşan on farklı hadis ve isnad zikretmiştir. İlk defa 1996 yılında Beyrut'ta Ebu Yahya Abdullah el-Künderî tahkikiyle Zehebî'nin *Tercemetü'l-İmam Müslim ve Rüvâtü Sahîbî* adlı eseriyle birlikte İbn Hazm yayınevi tarafından neşredilen eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 82 (143-148) numaralı mecmuada kayıtlıdır.¹²³

14. Cüz'ün fihi Hadîsi'l-Kulleteyn bi Cemî'i Turukihi's-Sâbit

Müellif, bazı âlimler tarafından delil olarak kabul edilmeyen kulleteyn hadisinin tüm tariklerini bir araya getirerek savunmuştur. Eserin mahtut bir nüshası Kudüs'te Mahfûzatü Mektebeti'l-Camiati'l-Arabiyye'de Yehuda 1106 Ms. Yah. Ar. Mecmuada kayıtlıdır.¹²⁴ Eser ilk defa 2012 yılında Beyrut'ta Yusuf b. Muhammed Mervan tahkikiyle Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye tarafından neşredilmiştir.

121 İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 519.

122 Elbânî, *el-Muntahab*, 452.

123 Sevâs, *Fihrişu Mecâmi'*, 202-203.

124 Ziyauddîn el-Makdisî, *Cüz'ün fi Hadîsi'l Kulleteyn bi Cemî'i Turukihi's-Sâbit*, thk. Yusuf b. Muhammed Mervan, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 2012, Neşredenin girişi, 10.

15. ez-Ziyadât alâ Sülasıyyati'l-Ahmed

Ziyouddîn el-Makdisî bu eseri telif etmek için Muhibuddîn İsmail b. Ömer el-Makdisî'nin (ö.613/1216) Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i üzerine kaleme aldığı *Sülâsiyyât*'ını esas almıştır. O, üç râvîden oluşan rivâyetlerin toplandığı *Sülâsiyyât*'ta eksik olduğunu tespit ettiği rivâyetleri ilave etmek suretiyle bu eserini kaleme almıştır. Zahirıyye Kütüphanesi 89 (173-201) numaralı mecmuada kayıtlı olan¹²⁵ eser, Muhammed b. Ahmed es-Seffârîni (ö.1188/1774) tarafından *Şerhu Sülasıyyâti Müsnedi'l-Ahmed* adıyla şerhedilmiş ve Züheyr eş-Şâviş tahkikiyle Beyrut'ta 1978 yılında el-Mektebetü'l-İslâmi tarafından neşredilmiştir. İlgili eser incelendiğinde 331 kadar rivâyetten hangilerinin Muhibuddîn İsmail b. Ömer ve hangilerinin Ziyouddîn tarafından tespit edilip esere alındığını söylemenin güç olduğunu belirtmemiz gerekir.

16. Tusâ'ıyyatü Müslim

İmam Müslim'in zamanında az rastlanan bir durum olsa da Müslim'in *Sahib*'inde bulunan dokuz râvîli senedler üzerine yapılan bir çalışmadır. Dolayısıyla Müslim'in nâzil isnadları üzerine kaleme alınmıştır. Ziyouddîn el-Makdisî, Müslim'in *Sahib*'inde dokuz râvîli olarak tespit ettiği üç rivâyeti küçük bir cüz olarak bir araya getirmiştir. Mahtut bir nüshası Zahirıyye Kütüphanesi 348 (51-55) numarada¹²⁶ kayıtlı olan eser, ilk defa Muhammed Mutî' el-Hâfız tarafından tahkik edilmiş Beyrut'ta tarihsiz bir şekilde Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiye tarafından neşredilmiştir.

17. Müvâfakâtü Eimmeti'l-Hamse

Eser, müellif Ziyouddîn ile beş hadis hocası arasında var olan güçlü bağa işaret etmektedir. Nitekim müellif eserinde Buhari, Müslim, Ebu Dâvud, Tirmizi ve Nesâi'nin tek bir hocadan rivâyet etmekte ittifak ettikleri ve aynı zamanda âlî isnatla kendisine ulaşan sekiz hadisi ve senedlerini bir araya getirmiştir. İlk defa Muhammed Mutî' el-Hâfız tarafından tahkik edilmiş ve *et-Tenvîh ve't-Tebyîn* adlı eseriyle birlikte 1999 yılında Beyrut'ta Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiye tarafından neşredilmiştir.¹²⁷

125 Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 521.

126 Elbânî, *el-Muntahab*, 445; Kettânî, *Hadis Literatürü*, 191.

127 Efendioğlu, "Ziyouddîn el-Makdisî ve el-Ehâdisü'l-Muhtâra Adlı Eseri", 81.

18. el-Ehâdis ve'l-Hikayât

Kaynaklarda *el-Hikayâtü'l-Mustetrefât* adıyla da zikredilen¹²⁸ bu eserin pek çok cüzden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak eserin günümüze yalnızca üçüncü, on ikinci, on üçüncü ve on dördüncü cüzü ulaşmıştır. Eser, pek çok merfû ve mevkûf hadisin yanı sıra birçok âlimin çeşitli konularla ilgili hikâyelerini konu almaktadır. Müellif ele aldığı hadislerin senedlerini zikretmiş ve senedlerde yer alan bazı râvîlerin cerh-ra'dil durumu ve hadislerin sıhhati hakkında da bilgi vermiştir. Eserin üçüncü cüzünün mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 15 (29-40),¹²⁹ on ikinci cüzü 20 (204-212),¹³⁰ on üçüncü cüzü 111 (166-177), on dördüncü cüzü 111 (144-155) numaralı mecmualarda kayıtlıdır.¹³¹

B. Rical/Tarih ve Siyer İlimlerine Dair Eserleri

1. Zikrû'l-Evhâm fi Meşâyihi'n-Nübel

Bir cüz olduğu belirtilen¹³² bu eser, Ebu'l-Kâsım İbn Asâkîr'in rical edebiyatında *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hocalarının alfabetik bir koleksiyonu olarak kaleme aldığı *el-Mu'cemül-Müştemil alâ Zikrî Esmâi Şuyuhi'l-Eimmeti'n-Nübel* adlı eseri üzerine yazılmıştır. Müellif, eserde tespit etmiş olduğu hataları tashih etme ve eksiklikleri tamamlama amacıyla *Zikrû'l-Evhâm*'ı kaleme almıştır. Müellif tanıttığı *Kütüb-i Sitte* hocalarını İbn Asâkîr gibi alfabetik olarak sıralamıştır. Mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 68 (1-6) numaralı mecmuada kayıtlı olan¹³³ eser, müstakil olarak ilk defa 1992 yılında Medine'de Bedr b. Muhammed el-İmâş tahkikiyle Dârü'l-Buhârî tarafından neşredilmiştir.

128 İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 519-520; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 254; a.mlf., *ed-Dürü'l-Mündad*, I, 385.

129 Sevâs, *Fihri'su Mecâmi'*, 67.

130 Sevâs, *Fihri'su Mecâmi'*, 98.

131 Elbânî, *el-Muntahab*, 443-444.

132 İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 520.

133 Elbânî, *el-Muntahab*, 449; Sevâs, *Fihri'su Mecâmi'*, 347.

2. el-Hikayâtü'l-Muktebese fi Kerâmâti Meşâyihî'l-Erdi'l-Mukaddese

Kudüs ve civarında yaşamış olan birçok âlimin ve önemli zatların hayat hikâyeleri ve kerametlerini konu alan bu eser, daha ziyâde rical/terâcim kitabı olarak değerlendirilmektedir.¹³⁴ Müellif eserinde yer verdiği şahısları alfabetik olarak sıralamış ve ele aldığı her şahsın hayat hikâyesini, ilmi faaliyetlerini ve özellikle kerametlerini işlemiştir. Neşredilmeyen ve günümüze sadece üçüncü cüzü ulaşan eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 1039 (89-99) numaralı mecmuada kayıtlıdır.¹³⁵

3. Sebebü Hicreti'l-Mukâdeseti ve Kerâmâti Meşâyihim

Kudâme ailesinin Kudüs'ten Dımaşk'a göç etme sebepleri ve bu ailede yetişmiş olan âlimler ve bunların sahip olduğu faziletleri hakkında bilgi verilmektedir. Eser, hem âlimlerin hayat hikâyelerini ve hem de bunları alfabetik olarak sıralaması hasebiyle rical edebiyatı kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Eserde ailenin önde gelen ailelerinden Şeyh Ahmed, Şeyh Ebu Ömer, Muvaffak İbn Kudâme, Abdulğanî el-Makdisî gibi önemli şahıslar ele alınmıştır. Bu çalışmanın müellifin günümüze ulaşmayan *Siyerü'l-Mukadese* isimli eseriyle aynı olduğu tahmin edilmektedir.¹³⁶ Neşredilmeyen ve günümüze yalnızca belli bir kısmı ulaşan eserin yazma bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 71 (87-99) numarada kayıtlıdır.¹³⁷

4. İhtisaru Kitabu'l-Elkâb li'ş-Şirâzî

İbn Hacer'in eserinden sonra lakablar bilgisi alanında en önemli eser olduğu belirtilen¹³⁸ eş-Şirâzî'nin (ö.411/1020) telif etmiş olduğu *el-Elkâb ve'l-Künâ* adlı eseri üzerine yapılan muhtasar bir çalışmadır. Tespit ettiğimiz kada-

134 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 322-323.

135 Sevâs, *Fibrisu Mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zahirîyye*, Mecmâü'l-Lügati'l-Arabiyye, Dımaşk 1983, I, 224.

136 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 323-325.

137 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 323-324.

138 Kettânî, *Hadis Literatürü*, 244.

ryla eserin yazma bir nüshası Saraybosna Gazi Hüsrev Paşa Kütüphanesi'nde (1/386 (1/2734), 120 vr.) kayıtlıdır.

5. Sebetü'l-Mesmûât

Müellif daha ziyâde bu eserinde seyahat ettiği yerler, buralarda kendilerinden ilim aldığı hocaları, bu yerlerde katıldığı ders halkaları, ders halkalarındaki arkadaşları ve okutmak üzere icâzet aldığı kitaplar hakkında bilgi vermiştir. Günümüze belli bir kısmı ulaşabilen ve Zahiriyye Kütüphanesi 106 (54-67) numarada¹³⁹ mahtut bir nüshası kayıtlı olan eser, 1999 yılında Beyrut'ta *Sebetü Mesmûati'l-İmam el-Hâfız Ziyauddin el-Makdisî* adıyla Muhammed Mutî el-Hâfız'ın tahkikiyle Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye tarafından neşredilmiştir.

6. el-Künâ ve'l-Esmâ

Râvîlerin isimleri ve lakapları alanında telif edilen ve küçük bir hacme sahip olan bu eserin mahtut bir nüshası sayfaların üst kısmı silik bir şekilde Zahiriyye Kütüphanesi 67 (238-250) numaralı mecmuada kayıtlıdır.¹⁴⁰

7. es-Sîretü'n-Nebeviyye

Hz. Peygamber'in hayatını konu almakta olan ve günümüze yalnızca iki bölümü ulaşan eserin birinci bölümünde Hz. Peygamber'in soyu, hayat hikâyesi, yapmış olduğu umreler gibi çeşitli konular ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstünlüğü, kendisine verilip de diğer peygamberlere verilmeyen beş mucize gibi birtakım hususlar işlenmiştir.¹⁴¹ Eserin günümüze ulaşan kısımları mahtut bir halde olup müellif hattıyla birinci bölümü Zahiriyye Kütüphanesi 85 (259-272) numarada¹⁴² ikinci bölümü ise 110 (204-213) numaralı mecmuada¹⁴³ kayıtlıdır.

139 Elbânî, *el-Muntabab*, 445.

140 Elbânî, *el-Muntabab*, 446; Kettânî, *Hadis Literatürü*, 247.

141 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 321-322.

142 Elbânî, *el-Muntabab*, 449; et-Tarikî, *Mu'cemu Musennefat*, III, 164.

143 Elbânî, *el-Muntabab*, 449; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmi'*, 592-593; et-Tarikî, *Mu'cemu Musennefat*, III, 164.

8. Sıfatü'n-Nebî

Eser, Hz. Peygamberin şemaihi sahasında telif edilen önemli bir çalışmadır. Müellif bu çalışmasında Hz. Peygamber'in ahlâkı, edebi ve çeşitli vasıflarıyla ilgili sekiz tane uzun rivâyeti kendisine ulaşan senedleriyle birlikte yer vermiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 41 (179-184) numaralı mecmuada kayıtlı olan¹⁴⁴ eser ilk defa Beyrut'ta 2004 yılında Fevvez Ahmed Zemerli'nin tahkikiyle Dârü İbn Hazm tarafından neşredilmiştir.

9. Menâkibu Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Tâlib

Habeşistan'a göç esnasında burada doğan ilk sahâbî olan ve Cafer b. Tâlib'in oğlu Abdullah'ın cömertliği ve faziletleri ile ilgili senedleriyle birlikte 4 rivâyet içeren bu eser,¹⁴⁵ ilk defa Dımaşk'ta 1987 yılında *el-Müntekâ min Ahbâri'l-Asma* ile birlikte M.Mutî el-Hâfız tarafından neşre hazırlanmış ve ilgili eserin sonunda Dârût-Talas tarafından basılmıştır.

10. Menâkibü Ca'fer b. Ebî Tâlib

Eser, Cafer b. Ebî Tâlib'in faziletlerini ve menkıbelerini konu alan isnadlı 17 rivâyet ihtiva etmektedir. Müellif rivâyetleri aldığı kaynakları ve rivâyetlerin sıhhat durumu hakkında da bilgi vermiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 70 (88-94) numarada kayıtlı¹⁴⁶ olan eser, ilk defa 1969 yılında Bağdat'ta Muhammed Hasan Ali Yasin tarafından neşredilmiştir.

11. Menâkibu Şeyh Ebu Ömer el-Makdisî

İki cüzden oluşan eser, Kudâme ailesinin Cemmâil Köyü'nden Dımaşk'a hicret ettikten sonra ailenin önderi olan ve aileyi ilme yönlendiren şeyh Ebu Ömer Muhammed b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî'nin (ö.607/1210) hayat hikâyesi, ahlâkı, hocaları, faziletleri, rivâyetleri, şiirleri ve kerametleri gibi konuları ele almıştır. İlk defa 1997 yılında Beyrut'ta Ebu Yahya Abdullah

144 Ziyaüddin el-Makdisî, *Sıfatü'n-Nebî ve Cemilü Ahlakihî ve Edebihî*, thk. Fevvez Ahmed Zemerli, Dârü İbn Hazm, Beyrut 2004, Neşredenin girişi, 17.

145 Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 289.

146 Ziyaüddin el-Makdisî, *Menâkibu Ca'fer b. Ebî Tâlib*, nşr. Muhammed Hasan Ali Yasin, Matbaatu'l-Maârif, Bağdat 1969, 16; Elbânî, *el-Muntahab*, 455.

el-Künderî'nin tahkikiyle Dârü İbn Hazm tarafından neşredilen eserin bir diğ er neşri ise 2003 yılında Tanta'da Ahvâlü Ebû Ömer el-Makdisî adıyla Amr b. Abdülmün'ım es-Sülemî'nin tahkikiyle Darü'z-Ziya tarafından yapılmıştır.

C. Diğ er Eserleri

1. Kelâmu'z-Ziya el-Makdisî alâ Şey'in min Ehâdisi el-Cem'u Beyne's-Sahihayn¹⁴⁷
2. İstidrâkât alâ Kitabi'd-Düreri'l-Eser¹⁴⁸
3. el-Hikayâtü'l-Mensûre¹⁴⁹
4. el-Müntekâ min Ahbâri'l-Asma'¹⁵⁰
5. Fadlu'l-Hadîs ve Ehluh¹⁵¹

147 Müellif, Endülüslü âlim el-Humeydî'nin (ö.488) kaleme aldığı *el-Cem'u Beyne's-Sahihayn* adlı eserinde tespit ettiği eksiklikleri ve hataları giderip tashih etmek amacıyla bu eseri kaleme almıştır. Günümüze kadar neşredilmeyen eserin bir nüshası müellif hattıyla Zahiriyye Kütüphanesi 85 (176-184) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 455; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmi'*, 439.

148 Müellifin hocası ve aynı zamanda Kudâme ailesinin meşhur muhaddislerinden Abdulğani el-Makdisî'nin *ed-Dürerü'l-Eser* adlı eseri üzerine yazılmıştır. Ziyauddin bu eserini *ed-Dürerü'l-Eser*'de görmüş olduğu bazı eksiklere ve hatalara işaret etmek ve bunları tashih etme amacıyla kaleme almıştır. Daha çok ahkâm hadislerini içeren bu eserin mahtut bir nüshası Zahiriyye Kütüphanesi 328 (158-162) mecmuada kayıtlıdır. Bkz., el-Mecmâ'u'l-Melikî, *Fibrîsu's-Şâmil li Turâsi'l-Arabî: el-Hadîsu'n-Nebevî ve Ulûmuhû*, Amman, 1992, I, 182.

149 Sahâbeden başlayarak müellifin zamanına kadar yaşayan bazı selefî salihinin başından geçen hikâyeler eserde konu edinmiştir. Müellif bu hayat hikâyelerini aktarırken merfû, mevkuf ve maktu pek çok rivâyetti senedleriyle eserine almıştır. Sahâbe başta olmak üzere pek çok kimse hakkında bilgi verildiği için rical ilmi açısından önemlidir. Eserin mahtut bir nüshası Zahiriyye Kütüphanesi 110 (196-203) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 449; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 345.

150 İki cüzden oluşan eser senedleriyle birlikte 91 rivâyet içermektedir. Ziyauddin, İbn Zebrer-Rabeî'nin (ö.329/940) telif ettiği olduğu *Abbâru'l-Asma'î* adlı eserinde yer alan rivâyetlerden seçerek bu eseri telif etmiştir. İlk defa Dimaşk'ta 1354/1936 yılında İzzeddin et-Tenûhî tahkikiyle neşredilen eserin bir diğ er neşri Dimaşk'ta 1987 yılında Muhammed Mutî el-Hâfîz tahkikiyle Dârüt-Talas tarafından yapılmıştır.

151 Hadis ilmi ve bu ilimle uğraşan muhaddislerin sahip olduğu faziletleri konu alan bu eserde pek çok merfû ve mevkuf rivâyeti kaydeden müellif, bazen şiir ve rüyalara da yer vermiştir. Müellif hattıyla günümüze ulaşan eserin mahtut bir nüshası Zahiriyye Kütüphanesi 107 (140-145) numaralı mecmuada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 446.

6. Kitâbü'l-İmân ve Me'âni'l-İslâm¹⁵²
7. Kitâbü'l-İlm¹⁵³
8. en-Nasîha¹⁵⁴
9. Zikru'l-Musâfaha¹⁵⁵
10. Zikrü Tahrîmi'l-Müskir¹⁵⁶
11. Avâli'l-Esânîd¹⁵⁷
12. Min Avâli Hadîsi'l-Hâfız ez-Ziya¹⁵⁸

- 152 Eserde iman ve İslâm konularıyla ilgili hadisler bir araya getirilmiştir. Müellif eserinde yer verdiği hadislerin senedlerini zikretmemiş sadece sahâbe râvisine yer vermiştir. Bir iddiaya göre bu eser müstakil bir eser olmayıp müellifin *eş-Şâfi fi's-Sünen 'alâ'l-Kâfi* adlı eserinin bir kısmıdır. (Bkz., el-Hâfız, *et-Tenvih ve't-Tebyin*, 327) Eserin müellif hattıyla bir nüshası Zahirîye Kütüphanesi 21 (56-60) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 445.
- 153 Eserde ilmin önemi ve fazileti ve buna teşvik etmek için bazı hadisler sahâbe râvisi hariç senedsiz bir şekilde bir araya getirilmiştir. Müellif hattıyla mahtut bir nüshası Zahirîye Kütüphanesi 21 (60) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 452; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 100; Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî", *DİA*, XLIV, 493.
- 154 Bu eserde müellif, el-Melikü'l-Eşref'in ülkeyi hakkıyla ve adaletle yönetmesi için altı ayet ve 27 hadis zikrederek kendisine nasihatlerde bulunmuştur. Müellif eserinde sahâbe râvisi de dâhil olmak üzere sened zikretmemiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîye Kütüphanesi 111 numaralı mecmuuda kayıtlıdır. Bkz., Ali Hasan Ali Abdülhamid el-Halebî, "Nasihatü'l-Melikü'l-Eşref", *Mecelletü'l-Hikme*, 1994, III-1, s.s. 215-247, Neşredenin girişi, 215.
- 155 Tokalaşma konusunda *Kütüb-i Sitt'e*'den derlenmiş 15 hadis ihtiva etmektedir. Eserine aldığı hadislerin senedlerini ve kaynaklarını da zikreden müellif mezkûr hadislerin sıhhatleri hakkında da bilgi vermiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîye Kütüphanesi 103 (77-89) numaralı mecmuuda kayıtlı olan eser (Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 449) 2003 yılında Tanta'da Amr Abdülmün'im Süleym tahkikiyle neşredilmiştir.
- 156 Eser, *Zemmü'l-Müskir* adıyla da bilinmektedir. (bkz., İbn Recep, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 519) Müellif bu eserinde içki içmenin haramlığına, zararlarına ve içen kimsenin çarptırılması gereken cezaya dair rivâyetleri sahâbe râvisi hariç senedleri hafzederek bir araya getirmiştir. Günümüze kadar neşredilmeyen eserin mahtut bir nüshası İrlanda'nın Düblin Kütüphanesi'nde 3854 (47-49) numaralı mecmuuda kayıtlıdır. Bkz., Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî", *DİA*, XLIV, 493.
- 157 Ziyaüddin Hz. Peygamber ile aralarında uzun bir zaman olmasına rağmen kendisine yalnızca yedi râvî ile ulaşan âli isnatlara sahip olan hadisleri bir araya getirmiştir. Eser 14 sahâbiden 52 tane hadisi ihtiva etmektedir. Mahtut bir nüshası Zahirîye Kütüphanesi 38 (177-186) numaralı mecmuuda kayıtlı olan (bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 446) eser ilk defa Dımaşk'ta 2008 yılında Mut' el-Hâfız tarafından tahkik edilmiş ve Dârü'l-Mektebi tarafından neşredilmiştir.
- 158 Müellif bu eserinde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bazı hadislerin âli isnadlarını

13. Muvafakâti Abdullah b. Yezîd el-Mukrî¹⁵⁹
14. Muvafakâtü Hişam b. Ammâr¹⁶⁰
15. Ehâdîsu Affan b. Müslim¹⁶¹
16. Cüz'ün fi'z-Zebbî ani'l-İmam et-Taberânî¹⁶²
17. Cüz'ün fihi zikrû Salati'l-Mustafa Halfe Ebî Bekir es-Sıddîk¹⁶³

tespit etmiş ve yazar olan Ahmed b. Hanbel'in yer almadığı ancak onun hocalarında birleşen bir senedle hadisleri rivâyet etmiş ve bir araya getirmiştir. (bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 329-330) Ziyauddin yaptığı bu çalışmayla *Müsned*'in yazarı Ahmed b. Hanbel'in hocalarına Ahmed b. Hanbel'in bulunduğu senedlerden daha az râvî ile ulaşmıştır. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 16 (1-17) numaralı mecmuada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 455.

- 159 Abdullah b. Yezîd el-Mukrî'nin (ö.213/828) rivâyetlerinden oluşan 69 rivâyetin âli isnadları Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden yararlanılarak bir araya getirilmiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 87 (170-185) numarada kayıtlı olan eser (bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 449) ilk defa 1998 yılında Beyrut'ta Amir Hasan Sabri tahkikiyle Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye tarafından neşredilmiştir.
- 160 Eserde âli isnad sahibi Ebu'l-Velid Hişam b. Ammr ed-Dımaşkî'nin (ö.245/859) rivâyet ettiği ve *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Buhârî, Ebû Dâvud, Nesâî ve İbn Mâce'nin de tahrir ettiği bazı hadisler bir araya getirilmiştir. Ziyauddin bu eserinde Hişam b. Ammar'ın rivâyet ettiği hadislerin âli isnadlarını tespit etmiş Hişam b. Ammar'ı zikretmeyerek doğrudan onun hocalarından hadisi naklederek Hişam b. Amr'ın bulunduğu senedden daha az râvî ile hadisleri zikretmiştir. Günümüze ulaşan eserin yazma bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 103 (34-59) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 448; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 543.
- 161 Meşhur muhaddislerden Affan b. Müslim'in (ö.220/835) rivâyet ettiği ve *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin de tahrir ettiği bazı hadislerin âli senedlerini zikretmek amacıyla kaleme alınmıştır. Günümüze ulaşan eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 124 (103-120) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 441; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 655-656.
- 162 Eserin mukaddimesinde de müellif et-Taberânî'yi cerhetmeyle ilgili ortada dolaşan bazı iddialara cevap vermek amacıyla eserini kaleme aldığını ifade etmiştir. Mahtut bir nüshası Paris Ulusal Kütüphanesi'nde Turc. 983 numarada kayıtlıdır. Bkz., Ziyauddin el-Makdisî, *Cüz'ün fi'z-Zebbî ani'l-İmam et-Taberânî*, nşr. Nizâm b. Muhammed Salih Ya'kûbî, Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut 2009, (*Silsiletü Likâi'l-Aşri'l-Evâhir bi'l-Mescidi'l-Haram* içinde, XI) 9, 19-20.
- 163 Eserde Hz. Peygamber'in Hz. Ebu Bekir'in arkasında namaz kıldığını dair 6 sahabiden gelen 17 rivâyet bir araya getirilmiştir. El yazma nüshası Paris Ulusal Kütüphanesi'nde Doğu el Yazma Mütalla Odası'nda bulunan eser matbu haldedir. Bkz., Ziyauddin el-Makdisî, *Cüz'ün fihi zikrû Salati'l-Mustafa Halfe Ebî Bekir es-Sıddîk*, nşr. Nizam b. Muhammed Salih Ya'kup, Beyrut 2011, Neşredenin Dipnotu, 50.

18. Cüz'ün fi'l-Ehâdis¹⁶⁴
19. Cüz'ün fi'l-Hadîs¹⁶⁵
20. Cüz'ün Muntekâ Mimma Semi'nâhü bi Merv¹⁶⁶
21. Cüz'ü Turûkî Hadisi'n-Nebiyi Hîne Kâne fi'l-Hâit¹⁶⁷
22. Cüz'ü'l-Mecmû'¹⁶⁸
23. Cüz'ün fihi min Hadîsi'z-Ziya¹⁶⁹
24. Cüz'ün Muntekâ¹⁷⁰
25. Cüz'ün Muntekâ min Ehâdisi's-Sihâh ve'l-Hisân¹⁷¹

164 Eserde Buhârî'nin hocalarından olan 13 râvîden nakledilmiş olan çeşitli hadisler bir araya getirilmiş olup mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 106 (110-135) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 445-446.

165 Eser tahâret ve namaz gibi çeşitli konularla ilgili pek çok hadis ihtiva etmekte olup müellif hattıyla Zahirîyye Kütüphanesi 101 (318-325) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 445; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 538.

166 Eserde müellifin Merv'de hocası Ebu'l-Muzaffer es-Sem'ânî başta olmak üzere bazı hocalarından naklettiği bazı hadisler yer alır. Eser mahtut halde olup müellif hattıyla Zahirîyye Kütüphanesi 344 (1-10) numarada kayıtlıdır. Bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 376.

167 Hz. Peygamber'in bir hurma bahçesi olan Hait'te iken yanına sahâbeden bazı kimselerin gelmesi ve onları cennetle müjdelediğiyle ilgili rivâyetin tarikleri muhtevîdir. Henüz neşredilemeyen eserin bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 82 (191-197) numarada kayıtlıdır. Bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 374.

168 Yedi cüzden oluşan eserde Hz. Âdem'in yaratılışı, Kısasü'l-Enbiya, Beytü Makdis'in faziletleri gibi çeşitli konulara dair pek çok hadise senedleriyle birlikte yer verilmiştir. Bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 15 (37-72) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 448.

169 Eserde Ebu Hureyre'den nakledilen bazı hadisler bir araya getirilmiştir. Bu hadisler de kıyamet alametlerinden ye'cüc ve me'cüc, İsrailoğulları ve bazı kimselerin kıssaları hakkındadır. Eserin bir nüshası, Zahirîyye Kütüphanesi 88 (18-22) numarada kayıtlıdır. Bkz., Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 454; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 374.

170 Eserde Ebû Nasr el-Ukberî (ö.420/1029), Ebu Bekir en-Nasbî (ö.359/969), Hayseme et-Trablûsî (ö.343/954), Ebu Ali Muhammed b. Harun el-Ensârî (ö.353/964) ve Anbese b. Saîd el-Kûfî (ö.?) gibi döneminin önemli muhaddislerinin hadislerini bir araya getirilmiştir. Bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 41 (179-189) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 447-448; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 370-371.

171 Müellif bu eserinde sema meclislerinde dinlemiş olduğu sahih ve hasen hadislerinden bir seçki oluşturmuştur. Eserde yer alan hadisler senedleriyle birlikte zikredilmiş ve bu hadisler daha çok namaz ile ilgili olmakla beraber farklı konuları da muhtevîdir. Günümüze kadar

26. er-Rüvâtü'l-Erbaete Aşere¹⁷²
27. Ehâdis ve Hikâyât ve Eş'âr¹⁷³
28. Ahbâr ve Eş'âr¹⁷⁴
29. Ehâdisu an Cemaâtin min Meşâyihî'l-Bağdâd¹⁷⁵
30. Müntekâ min Hadîsi Mekki ve Gayrihi¹⁷⁶
31. Müntekâ min Hadîsi Ebu Ali Hasan b. Ahmed el-İveki¹⁷⁷

neşri yapılmayan eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 93 (272-290) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 453.

- 172 Müellif bu eserinde Buhârî, Müslim ve meşhur âlimlerin hocaları arasında bulunan ve Ziyauddin el-Makdisî'nin de kendisine kadar ulaşan senedinde var olan Abdullah isimli on dört râviyi konu edinmektedir. Müellif eserinde öncelikle râviyi zikretmiş daha sonra ise râvinin hadisini kendisine ulaşan senediyle zikretmiştir. Sened zikri *Sahihayn* ile son bulmuştur. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 106 (110-135) numarada kayıtlıdır. Bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 331.
- 173 Ziyauddin, hocası Hasan b. Ahmed el-İveki'den (ö.630/1232) rivâyet ettiği hadisleri, haberleri ve hikmetli sözleri burada bir araya getirmiştir. Eserin müellif hattıyla bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 4539 (1-13) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 446; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 344.
- 174 Eserde bazı salih zatların haberleri, şiirleri ve öldükten sonra onlar hakkında görülen rüyalar bir araya getirilmiştir. Bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 110 (196-203) numarada kayıtlıdır. Bkz., Sevâs, *Fihrisu Mecâmî'*, 512; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 344.
- 175 Ziyauddin'in Bağdat'a yaptığı ilmi seyahatleri esnasında Bağdat'ın çeşitli hocalarından dinlemiş olduğu hadisleri ilgili şeyhi adı altında bir araya getirdiği çalışmasıdır. Müellif ayrıca eserinde Ebu'l-Berekât Abdulvehhâb el-Enmâtî'nin (ö.538/1143) *el-Fevâid*'i, Ebu'l-Hasan Nuaym b. Abdumelik'in (ö.354/965) ve Ebu Abdullah Hüseyin b. İsmail el-Hâmîlî'nin *Emâlî*'lerini, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden Abdullah b. Mes'ud bölümü gibi bazı eserleri kaynak olarak kullanmıştır. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 46 (157-168) numarada kayıtlıdır. Bkz., Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 361-362; Elbânî, *el-Muntahab*, 441.
- 176 Müellif eserde Mekki b. Abdân en-Nisabûrî (ö?) ve Yahya b. Muhammed b. Said ez-Zühli (ö.267/880) gibi bazı muhaddislerin rivâyet ettiği hadisleri seçerek bir araya getirmiştir. Müellif rivâyet ettiği hadislerin çoğunu dayısı Muvaffak İbn Kudâme'den nakletmiştir. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 42 (129-143) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 448; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 365-366.
- 177 On cüzden oluşan bu eseri müellif hocası Ebu'l-Hasan el-İveki'nin rivâyet ettiği hadislerden seçerek bir araya getirmiştir. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 76 (194-197) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 454-455; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 366.

32. Müntekâ min Mu'cemi Meşâyihi'z-Ziya Ahmed b. Hamza es-Sülemi¹⁷⁸
33. Müntekâ min Hadîsi Ebi'l-Hasan Ahmed b. İbrahim el-Abdevî¹⁷⁹
34. Müntekâ min Hadîsi Ebû Nuaym el-Ezherî¹⁸⁰
35. Hadîsu Habîb el-Ensârî ve Harîm et-Tâî¹⁸¹
36. Ehdîsu Muntekât alâ eş-Şeyh Ebi'l-Mekârim¹⁸²
37. Hamsetü Ehâdîsi Müselselât¹⁸³
38. el-Ehâdisü'l-Müselselât¹⁸⁴
39. Erbeûne Hadîsen ve Hadîsü Muntekâten min Müsnedi's-Sahâbiyyât¹⁸⁵

178 Yedi cüz olarak kaleme alınan bu eser, müellifin hocası Ahmed b. Hamza'nın (ö.585/1189) *Mucem*'inden rivâyet ettiği hadislerin bir derlemesidir. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 110 (214-224) numarada kayıtlıdır. Bkz., Hasnâ' Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 368; Elbânî, *el-Muntahab*, 454.

179 Bu eser, Ebu'l-Hasan Ahmed b. İbrahim el-Abdevî'nin (ö.385) rivâyet ettiği hadislerden bir derlemesidir. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 107 (280-283) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 454.

180 Ebu Nuaym el-Ezherî'nin (ö.?) rivâyet ettiği hadislerden bir seçkidir. Eserin el yazma nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 107 (283/1-2) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 454.

181 Habîb b. Adî el-Ensârî (ö.?) ile Harîm b. Evs b. Hârîse et-Tâî'nin (ö.?) rivâyet ettiği hadislerden seçilerek meydana gelmiştir. Eserin el yazma nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 85 (218-222) numarada kayıtlıdır. Bkz., Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 440.

182 Müellif hocası olan Ebu Abdullah Muhammed b. Fadl Ebu'l-Mekârim'den (ö.617/1220) dinlediği bazı hadisleri seçerek bu eserinde bir araya getirmiştir. Eserin el yazma nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 17 (26-27) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 441.

183 Müellif bu eserinde beş tane müselsel hadisi senedleriyle birlikte bir araya getirmiştir. Mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 10 (29-40) numarada kayıtlı olan (Elbânî, *el-Muntahab*, 443) eser ilk defa Beyrut'ta (ts.) Muhammed Mutî' el-Hâfız tahkikiyle Dârü'l-Beşâiri'l-İslamiyye tarafından neşredilmiştir.

184 Müselsel hadisleri bir araya getirmek amacıyla telif edilmiştir. Günümüze yalnızca birinci cüzü ulaşan eserde müellif 20 tane müselsel hadisi bir araya getirmiştir. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 10 (1-9) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 443; Sevâs, *Fibrîsu Mecâmî'*, 47; Hasnâ' Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 339.

185 Müellif bu eserinde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini kaynak kullanarak Sahabi olan hanımlardan 41 hadisi eserine almıştır. Müellifin eserine aldığı ilk hadis Hz. Peygamber'in kızı Fatıma'nın nakletmiş olduğu hadistir. Müellif daha sonra Müminlerin anneleri olan Hz. Peygamber'in zevcelerinden ve diğer hanım sahâbelerden birer hadis naklederek toplam 41 sahabi

40. Hamsûne Hedîsen bi Ğayri İsnadin¹⁸⁶

41. Muntekâ mine'l-Erbeîn fi Şu'abi'd-Dîn¹⁸⁷

Bu eserler dışında Ziyauddîn el-Makdisî'nin günümüze ulaştığı bilinmeyen daha pek çok eseri bulunmaktadır. Kaynaklarda Ziyauddîn tarafından telif edilen bu eserler şu şekildedir: *Ehâdisu Harf ve Savt, Etrâfî'l-Mevzûat li İbni'l-Cevzî, el-İrşâd ilâ Beyâni ma Eşkele min'e'l-Mürseli fi'l-İsnad, Etrafî's-Sahîh, Tahrîmu'l-Ğıybe, Şifau'l-Alîl, er-Ruvât ani'l-Buhâri, Hurûcu't-Türk, Müsnedü Fedâle b. Ubeyd, Avâli Abdurrezzâk, Fedîlu Kasıyûn, Fedîllü'l-Cihad, Muhtasarı Tarihi Herât, Muhtasarı Tarihi Cürcan, Delâilü'n-Nübüvve, Turuku Hadisi'l-Havz, Esmâul-Bedriyyîn, Ziyadat alâ Nüzheti'l-Huffâz li Ebî Musa el-Medîni, Menâkibu Ashabi'l-Hadîs, el-Hicretü alâ Erdi'l-Habeşe, Müntekâ min Avâli Saîd b. Mansûr, Fezâilü Mekke, Meâhiz alâ Kitabi's-Sahîh li İbn Hıbban, Sıfatü'n-Nar, Ğarâibü's-Sahîh, el-Ebdâl alâ'l-Avâli fi Şuyûhi'ş-Şeyhayn, Fevâidu Sumuvvi'l-Muhtâr fi'l-Hadîs, Muvâfakâtu Revh b. Ubâde, Muvâfakâtu Ebî Asım, Menâkibu Hafız Abdulğani, Muvâfakâtu Süleyman b. Harb, el-İhtisas fi Ahvâli'l-Mevkifi ve'l-İktisas, el-Ehâdis fi Salati'd-Duhâ, Kıssatü Mûsa (a.s).¹⁸⁸*

kadın râvînin nakletmiş olduğu bir hadisi eserine almıştır. Müellifin eserine aldığı bu hadislerin büyük bir çoğunluğu Buhari ve Müslim'in ittifak ettiği ve yahut tek başlarına rivâyet ettikleri hadislerdir. Bkz., Sevâs, *Fihri'su Mecâmi'*, 233-234; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 363-364.

186 Müellif bu eserinde 50 rivâyeti sahâbe râvîsi hariç isnadsız bir şekilde bir araya getirmiş ve bu hadisleri namazdan başlamak üzere fıkıh babalarına göre tertip etmiştir. Eserine aldığı hadislerin kaynaklarını da zikreden müellif ilgili hadisleri *Kütüb-i Sitte* ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsnef* inden faydalanarak eserine almıştır. Neşredilmeyi bekleyen eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 25 (129-143) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 449; Sevâs, *Fihri'su Mecâmi'*, 266; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 364-365.

187 Müellif, Ebu'l-Kâsım Ali b. el-Hasan es-Safâr'ın (ö.?) *el-Erbeîn fi Şu'abi'd-Dîn* adlı eserinin üçüncü ve dördüncü cüzünden seçerek itikâdi konulardan dinin şubeleri hakkındaki hadisleri bir araya getirmiştir. Müellif bu hadisleri es-Safâr'a ulaşana kadar kendisine ulaşan senediyle birlikte rivâyet etmiş, daha sonra ise es-Saffâr'ın zikretmiş olduğu senedin aynısını korumuştur. Eserin mahtut bir nüshası Zahirîyye Kütüphanesi 70 (44-53) numarada kayıtlıdır. Bkz., Elbânî, *el-Muntahab*, 453-454; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 367-368.

188 Ziyauddîn'in bu eserleri için bkz., Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, XLVII, 212; a. mlf., *Nubelâ*, XXIII, 128; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakât*, III, 518-521; el-Uleymî, *el-Menhec*, IV, 253-254; a.mlf., *ed-Dürrü'l-Müddad*, I, 384-385; Hasnâ Bekrî, *ez-Ziyâ el-Makdisî*, 380-389; et-Tarikî, *Mu'cemmu Musennefat*, III, 147-165.

Netice olarak yukarıdaki kaydedilen bilgilerden hareketle şöyle bir değerlendirme yapabiliriz: Kudâme ailesi âlimlerinden Ziyauddin el-Makdisî, temel İslâmî ilimlerin çeşitli dallarında söz sahibi olsa da daha çok hadis ilmiyle temayüz ederek bu alanda ciddi bir tahsil süreci geçirmiş ve elde ettiği ilmi müktesebatı sayesinde hadis literütürüne bir kısmı hacimli 125'ten fazla eser telifiyle büyük bir katkı sağlamıştır. Onun kaleme aldığı eserler, yaşadığı asrın hadis tarihinde tehzib dönemine denk gelmesinden dolayı daha çok tasnif dönemi eserlerine yönelik olmuştur. Nitekim el-Makdisî'nin mezkûr eserlerine bakıldığında onun değişik metodlar takip ederek tasnif dönemi eserlerini yeniden bir tertip ve düzene koymak suretiyle daha sistematik ve kullanışlı hale getirmeye çalıştığı söylenebilir.

Ziyauddin el-Makdisî, yukarıda görüldüğü gibi rical, tarih, tabakat ve ahkâm hadisleri alanında geniş çapta çalışmalar kaleme almıştır. Örneğin 124 sahabiden farklı isnatlarla nakledilmiş 5401 rivayeti muhtevi olan *el-Ehâdisu'l-Muhtâre*, *Sahih-î Buhârî* ve *Sahih-î Müslim*'de yer almayan sahih hadisleri derleme amacıyla kaleme alınmış müstedrek türü bir çalışmadır. Müellif *Sahihayn*'da yer almayan ve özellikle müsned, sünen, tarih ve tabakât kitapları ile cüz gibi küçük hacimli eserlerde yer alan sahih hadisleri bu eserinde bir araya getirmiştir. Rical esas alınarak tertip edildiğinden müsned türü bir çalışma olan *el-Muhtâre*'nin kaynakları arasında, günümüze ulaşmayan pek çok eser bulunmaktadır. Dolayısıyla günümüze intikal etmeyen birçok eserin ihtiva ettiği rivâyetler, bu eser sayesinde günümüze ulaşabilmiştir.

Ziyauddin'in geniş çaplı çalışmalarından biri olan *es-Sünen ve'l-Ahkâm*, ahkâma dair 6397 hadis ihtiva etmektedir. Bu eser, Hanbelî mezhebinde delil teşkil eden ahkâm hadislerini bir araya getiren bir kaynak olması açısından önemlidir. Yine onun *eş-Şâfi fi's-Sünen* adlı eseri de ahkâma dair olup Hanbelî fıkhında delil kabul edilen hadisleri ihtiva etmektedir. Onun fezâil edebiyatıyla ilgili *Fezâilü'l-Amâl*, *Fezâilü'l-Kur'ân*, *Fezâilü'l-Şâm* gibi muhtelif çalışmaları da vardır. Bunlardan *Fezâilü'l-Amâl* ismini taşıyan eser, amellerin fazileti için telif edilen ilk eserlerden biri olma hüviyetini taşır ve 778 rivayet içermektedir. *Tıbbu'n-Nevevî*, *Sıfatu'l-Cenne*, *en-Nehyü 'an Sebbi'l-Ashâb*, *Cüz'ün fihî Ha-*

dîsi'l-Kulleteyn ve İttibau's-Sünen gibi müstakil eserlerde ise spesifik konulara dair hadisler bir araya getirilmiştir.

Ziyauddin'in zikri geçen eserlerinin kaynakları arasında *Kütüb-i Tis'a*, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın *Sahib*'leri, Hâkim'in *Müstedrek*'i, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, et-Tayâlisî'nin *Müsned*'i, Abd b. Humeyd'in *Müsned*'i, Dârekutnî ve Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'leri, Ahmed b. Menî' el-Beğâvî'nin *Müsned*'i, Ebû Avâne el-Isferayânî'nin *Müsned*'i, Ebu'l-Kasım el-Beğâvî'nin *Mu'cemu's-Sahâbe*'si, Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin *Müstahrec*'i, Taberânî'nin üç *Mu'cem*'i ve Ebu Ya'lâ el-Mevsilî'nin *Müsned* ve *Mu'cem*'leri gibi pek çok eser bulunmaktadır. Bu eserler, müellifin sahip olduğu hadis kaynaklarının oldukça çok olduğunu göstermektedir.

Ziyauddin el-Makdisî, *Zikrül-Evhâm fî Meşâyihî'n-Nübel, İhtisarü Kitabu'l-Elkâb li Ş-Şirâzî ve el-Künâ ve'l-Esmâ* adında bazı eserler kaleme alarak dönemin önemli rical âlimleri arasında yerini almıştır. *Zikrül-Evhâm* adlı eserde İbn Asâkir'in *el-Mu'cemü'l-Müştemil*'inde yer alan çok sayıda hatası tasih edilmiş, diğer iki eserde ise râvîlerin isimleri, künyeleri ve lakaplarına dair önemli malumatlar kaydedilmiştir. Ziyauddin el-Makdisî, Kudüs ve civarında yaşamış olan birçok âlimin hayat hikâyelerine ve mensup olduğu Kudâme ailesi ilim adamlarının menkıbelerine dair eserler de kaleme alarak rical, tarih ve tabakata katkı sağlamıştır. Onun kaleme aldığı cüz türü eserlerin sayıca çok olmasından hareketle hadis tarihinde 'cüz edebiyatı' diye adlandırılan literatüre de önemli bir katkı sağladığını ifade edebiliriz. Ancak Ziyauddin el-Makdisî tarafından kaleme alınan ve günümüze ulaşan bu büyük hadis mu-sennafatının üçte ikisinden fazlası mahtut bir halde olup neşredilmemiştir. Bu eserlerin tamamına yakını Zahirîyye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.

SONUÇ

Ziyauddin el-Makdisî, 569/1172 yılında Dımaşk'ta Zengîler dönemi-nin sona erdiği ve Eyyûbilerin Dımaşk'ın hâkimiyetini ele geçirdikleri yıllarda Dımaşk'ın Salihîyye Mahallesi'nde doğmuştur. İslâmî ilimlerin muhtelif alan-larında söz sahibi olan Ziyauddin, daha çok hadis ilimleri ve ricali konusunda uzmanlaşmıştır. Hadis ve Rical İlimleri'nde 125'ten fazla eser telif ederek bu

literatüre önemli katkılarda bulunup dönemin önemli muhaddis âlimleri arasındaki yerini alan Ziyauddin, âlimler arasında ilmi çalışmalara olan düşkünlüğü ile tanınmış ve 74 yıl yaşadığı ömrünün büyük bir mesaisini eser telifi gibi ilmi çalışmalara hasretmiştir.

Bilhassa hadis ilimlerinde önemli bir konuma sahip olması sebebiyle akranları, talebeleri ve ondan sonra gelen pek çok âlim Ziyauddin'in ilmi şahsiyeti ve meziyetleri hakkında övgü dolu sözler sarf etmişlerdir. Gerek akranları gerekse de Ebu'l-Haccâc el-Mizzî, Zehebî, İbn Recep el-Hanbelî ve Suyûtî gibi kendisinden sonra gelen ilim adamları, Ziyauddin'in hadis ve rical ilminde otorite olduğunu, yaşadığı asırda kendisi gibi başka bir âlimin olmadığını, sünnetin üstadı, asrın biricigi, hadis ve rical ilimlerinde son sözün sahibi gibi çeşitli vasıflarla onun sahip olduğu konumunu ve bu alandaki yetkinliğini dile getirmişlerdir.

Ziyauddin el-Makdisî'nin hadis tedrisatında rihleler önemli bir misyon üstlenmiştir. Ziyauddin, Dımaşk'ta mensup olduğu Kudâme ailesinin muhaddis âlimlerinden ve Dımaşk'ın önde gelen muhaddislerinden hadis öğrendikten sonra Kudüs, Nablus, Mısır, Bağdat, Fustat, İskenderiyye, Hemedan, Isfahan, Musul, Erbil, Harran, Nisabur, Herat, Merv ve Dakuka gibi İslam coğrafyasının pek çok kentine ilmi seyahatlerde bulunarak unutulmaya yüz tutan rihle geleneğini canlandırmıştır. Kaynaklar onun 500'ün üzerinde hocadan hadis okuduğunu ve semâ ettiğini kaydetmiştir. Uğradığı mezkûr beldelerde önde gelen muhaddislerin derslerine katılarak çok sayıda hadis kitabı okuyan Ziyauddin, önemli hadisçiler de yetiştirmiş ve elde ettiği ilmi birikimiyle hadis ilimlerinde çok önemli eserler telif ederek bu ilmin literatürüne büyük bir katkı sağlamıştır.

Ziyauddin el-Makdisî, bilhassa rical, tarih ve ahkâm hadisleri alanında geniş çapta çalışmalar kaleme almıştır. Onun *el-Ehâdisu'l-Muhtâre* adlı eseri, *Sahîhayn*'da yer almayan sahih hadisleri derleme amacıyla kaleme alınan eşsiz bir çalışmadır. Bu yönüyle eser, müstedrek türü bir çalışma niteliğindedir. Bu eser sayesinde günümüze ulaşamayan birçok eserin ihtiva ettiği rivâyetler günümüze ulaşabilmiştir. Onun geniş çaplı çalışmalarından birisi olan *es-Sünen ve'l-Ahkâm*, ahkâma dair 6397 hadis ihtiva etmektedir. Bunun yanında hadis edebiyatında *Fezâilü'l-Âmâl* ismini taşıyan ve amellerin faziletleri için telif edilen ilk eserlerden birini Ziyauddin kaleme almıştır. Onun mezkûr eserleriy-

le birlikte kaleme aldığı eserlerin sayıca çok olması, hadis tarihinde oldukça velûd bir muhaddis olduğunu göstermektedir. Ancak bu kadar üretken olan Ziyauddin el-Makdisî, yeterince şöhret bulamamış ve bundan dolayı hadis edebiyatında kaleme aldığı eserlerinin üçte ikisine yakını günümüze kadar Zahirîye Kütüphanesi'nde mahtut halde kalmaya devam etmiştir.

Ziyauddin'in hadis telifatı dışında Dımaşk'ta hadis kültürüne dair önemli faaliyetlerinden birisi ise onun tesis ettiği dönemin önemli hadis ihtisas merkezlerinden biri olan darülhadis inşasıdır. İlmi seyahatlerinden sonra Dımaşk'a dönen ve bütün uğraşını ilme ve ibadete ayırıp resmi görev kabul etmeyen Ziyauddîn, mensup olduğu Benî Kudâme'nin inşa ettiği Salihîyye Mahallesi'nde kendi ismiyle anılan Ziyaiyye Darülhadisi'ni kurmuş ve bu yapıyı hadis ilminin eğitim ve öğretimine vakfetmiştir. Ziyaiyye Dârülhadisi'nin faaliyete geçmesiyle bu kurum kısa sürede şöhrete kavuşmuş ve bunun neticesinde burada yoğun bir ilmi mesai harcanmış, çeşitli kentlerden Dımaşk'a hadis öğrenimi için gelen talebeler için vazgeçilmez uğrak yerlerden biri haline gelmiştir. Diğer taraftan Ziyauddîn, telif ettiği eserlerin çoğunu burada kaleme almış ve vaktinin çoğunu burada telif, tedris ve ibadete geçirmiştir. Ayrıca Ziyauddîn burada çok sayıda hadis dersi icra etmiş, buranın ilk müderrisi olmuş ve Ziyaiyye Dârülhadisi için kendi telifatıyla birlikte muazzam bir kütüphane de oluşturmuştur. Bu kütüphane, başka kütüphanelerde bulunmayan nadir eserleri bulundurması bakımından önem arz etmektedir. Kütüphanenin ihtiva ettiği eserler, daha iyi muhafaza edilmesi amacıyla XIX. yüzyılda Zahirîye Kütüphanesi'ne aktarılmış ve günümüze kadar bu şekilde korunmuştur.

KAYNAKÇA

Araboğa, Mahir, *Ziyaeddin el-Makdisî ve Eseri el-Ebâdisul-Muhtâre*, (Bingöl Üniversitesi SBE yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bingöl, 2017.

el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Arifin ve Esmâul-Müellifin ve Asârul-Musannifin*, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-Arabî, Beyrut 1951, II, 123.

Ebü Şâme el-Makdisî, Abdurrahmân b. İsmâ il, *Terâcimu Ricalil-Karneyn es-Sâdis ve's-Sabî*, thk. Muhammed Zahid el-Kevserî, Dârü'l-Cil, Beyrut 1947.

Efendioğlu, Mehmet, "Ziyaeddin el-Makdisî ve el-Ehâdisül-muhtâra Adli Eseri", *Hadis Tedkikleri Dergisi*, X-1, 2012.

Efendioğlu, Mehmet, "Ziyâeddin el-Makdisî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2013, XLIV, 491-495.

- el-Elbâni, Muhammed Nasıruddin, *Fihrisu Mabtutati Dâri'l-Kütübî'z-Zâhiriyye-el-Muntabab min Mab-tutâtî'l-Hadis*, Mektebetü'l-Ma'arif, Riyad, 2001.
- el-Fâsî, Takıyuddin Muhammed b. Ahmed, el-Mekkî, *Zeylû't-Takyîd li Ma'rifeti's-Sünen ve'l-Mesânîd*, thk. Muhammed Salih b. Abdülaziz, Merkezû İhyâ't-Türasi'l-İslâmî, Mekke 2008.
- el-Hâfız, Muhammed Mutî', *Camiu'l-Hanâbile el-Muzafferi bi Salihyyeti Cebeli Kasiyun*, Daru'l-Beşâi-ri'l-İslamiyye, Beyrut 2002.
- el-Hâfız, Muhammed Mutî', *et-Tenvih ve't-Tebyîn fi Sireti Muhaddisi's-Şam el-Hâfız Ziyauddin*, Dârü'l-Be-sairi'l-İslamiyye, Beyrut 1999.
- el-Hâfız, Muhammed Mutî', *Dâru'l-Hadisi's-Şerif bi Dimaşk*, Dâru'l-Mektebî, Dimaşk, 2010.
- el-Hâfız, Muhammed Mutî', *Dâru'l-Hadisi'z-Ziyâiyye ve Mektebetuhâ bi Salihyyeti Dimaşk*, Daru'l-Beyrutî, Dimaşk 2006.
- el-Halebî, Ali Hasan Ali Abdülhamid, "Nasihatü'l-Meliki'l-Eşref", *Mecelletü'l-Hikme*, 1994.
- Hasnâ Bekri, Ahmed Neccâr, *ez-Ziyâ el-Makdisî ve Cuhûdubû fi 'İlmi'l-Hadis*, (Camiatü Ümmi'l-Kura Yayınlanmamış Doktora Tezi), Mekke 1999.
- el-Hüseynî, Ahmed b. Muhammed, *Siletu't-Tekmile li Vefâyati'n-Nakale*, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, Dâ-ru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 2007.
- İbn Abdülhâdî, Şemsuddin Ebu Abdullah Muhammed b. Abdülhâdî, *Tabakâtü Ulemâi'l-Hadis*, thk., Ek-rem el-Bûşî v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1996.
- İbn Hacer, *el-Mu'cemül-Müfhebes (Tecridu'l-Esanidi'l-Kütübî'l-Meşhure ve'l-Eczâi'l-Mensûre)*, thk. Muham-med Şekûr Mahmud el-Hâcî, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1998.
- İbn İmâd, Abdülhay b. Ahmed el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-Zehab fi Abbâri men Zehab*, thk. Abdülkâdir el-Ar-naût-Mahmûd el-Arnaût, I-XI, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1993.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer ed-Dimaşkî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-XXI, Dâru Hicr, Kahire 1999.
- İbn Müffih, İbrahim b. Muhammed, *el-Maksadü'l-Erşed fi Zikri Ashabi'l-İmam Ahmed*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Üseymin, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1990.
- İbn Receb, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ahmed, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymin, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyad 2005.
- İbn Tağriberdî, Cemaleddin Ebu'l-Mehâsin Yusuf, *en-Nucûmu'z-Zahire fi Mulûkî Mısır ve'l-Kâhire*, thk. Muhammed Hüseyin Şemsuddin, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1992.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdülhalîm, *Mecmû u'l-Fetâvâ*, I-XXXVII, nşr. Abdurrahman b. Muhammed en-Necdi, Mecma u'l-Meliki Fehd, Medine 2004.
- İbn Tolun, Muhammed b. Ali, *el-Kalâidu'l-Cevheriyye fi Târihi's-Salibiyye*, thk. Muhammed Ahmed Deh-man, Dimaşk 1980.
- İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr, *es-Savâ iku'l-Mürsele ale'l-Cehmiyye ve'l-Mu attula*, nşr. Ali b. Muhammed ed-Dahîlullah, I-IV, Dâru'l-Âsime, Riyad 1988.
- Kalaç, Rıdvan, "Bir Hadis İhtisas Kurumu Olarak Ziyaiyye Dârülhadisi", *III. Uluslararası Battalgazi Bilim-sel Çalışmalar Kongresi*, (21-23 Eylül 2019 Malatya), 1132-1139.
- Kalaç, Rıdvan, *Kudâme Ailesi ve Hadis*, (VYYÜ SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van 2019.
- el-Kettânî, Muhammed b. Cafer, *Hadis Literatürü*, (trc. Yusuf Özbek), İz Yay., İstanbul, 1994.
- Kürd Ali, Muhammed, *Hitatü's-Şam*, el-Mektebetü'n-Nüriyye, Dimaşk 1983.
- el-Kütübî, Muhammed b. Şakir, *Fevâtü'l-Vefeyât*, thk. İhsan Abbas, Dâru Sadr, Beyrut 1974.
- el-Makrizî, Takıyuddin Ahmed b. Ali, *el-Mukaffâ'l-Kebîr*, thk. Muhammed el-Ya'levî, Dârü'l-Ğarbi'l-İs-lâmî, Beyrut 1991.
- el-Mecmâu'l-Melikî, *Fihrisu's-Şâmil li Turasi'l-Arabi: el-Hadisü'n-Nebevi ve Ulûmuhû*, Amman, 1992.

el-Münzirî, Zekiyuddîn Abdülazîm b. Abdilkaviy, *et-Tekmile li Vefayati'n-Nakale*, thk., Beşşar Avvad Ma'ruf, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1984.

Nuaymî, Abdulkadir b. Muhammed en-Nuaymî ed-Dımaşkı, *ed-Dâris fi Tarihi'l-Medâris*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

es-Safedî, Salâhuddîn Halil b. İzzuddîn, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût, Türki Mustafâ, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2000.

es-Sevâs, Yasin Muhammed, *Fibrisu Mahtutâti Dâri'l-Kütübi'z-Zahiriyye*, Mecmâü'l-Lügati'l-Arabiyye, Dımaşk 1983.

es-Sevâs, Yasin Muhammed, *Fibrisu Mecâmü'l-Medreseti'l-Ömeriyye fi Dari'l-Kütübi'z-Zahiriyye bi Dımaşk*, el-Münazzametü'l-Arabiyye li't-Terbeviyye ve's-Sekâfe ve'l-Ulûm, Kuveyt 1987.

es-Sübki, Tâciüddîn Ebû Nasr Abdülvehhâb b. Ali, *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-Kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhi-Abdülfe'râh Muhammed el-Hulv, I-XI, Dâru Hicr, Kahire 1992.

et-Tarîki, Abdullah b. Muhammed, *Mu'cemu Musannafâti'l-Hanâbile*, Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vatani, Riyad, 2001.

el-Uleymî, Muciruddîn Abdurrahman, *ed-Dürü'l-Mundad fi Zikri Ashabi'l-İmam Ahmed*, Mektebetü't-Tevbe, Riyad 1992.

el-Uleymî, Muciruddîn Abdurrahman, *el-Menbecü'l-Ahmed fi Terâcimi Ashabi'l-İmam Ahmed*, thk., Abdulkadir el-Arnaüd, Dâru Sadr, Beyrut 1997.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Mu'cemu'l-Muhtas bi'l-Muhaddisin*, thk. Muhammed el-Habîb el-Heyle, Mektebetü's-Siddîk, Taif 1988.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaût v.dğr., I-XXV, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1988.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Târihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhir ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, I-LIII, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 2000.

Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed, *Tezkiretül-Huffâz*, tsh. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Mu'allimî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1955.

Ziriklî, Hayreddîn b. Mahmûd, *el-A'lâm*, I-VIII, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut 2002.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Cüz'ün fi Hadisi'l-Kulleteyn bi Cemi'ti Turukihî's-Sâbit*, thk. Yusuf b. Muhammed Mervan, Dâru'l-Beşîri'l-İslamiyye, Beyrut 2012.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Cüz'ün fi'z-Zebbi'ani'l-İmam et-Taberânî*, nşr. Nizâm b. Muhammed Salih Ya'kûbî, Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, Beyrut 2009, (*Silsiletü Likâi'l-Aşri'l-Evâhir bi'l-Mescidi'l-Haram* içinde, XI).

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Cüz'ün fihi zikrû Salati'l-Mustafa Halfe Ebî Bekir es-Siddik*, nşr. Nizâm b. Muhammed Salih Ya'kûp, Beyrut 2011.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *el-Ehâdisü'l-Muhtâre mimmâ Lem Yubric-hü'l-Buhârî ve Müslim fi Sahibayhimâ*, thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehş, Dâru'l-Hadr, Beyrut 2000.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *el-Udde li'l-Kerbi ve'l-Şidde*, thk. Yasir b. İbrahim b. Muhammed, Dâru'l-Mişkât, Kaire 1994.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *en-Nehyü 'an Sebbi'l-Ashâb vemâ Fihî min'el-İsmi ve'l-İkâb*, thk., Muhammed Ahmed Aşûr- Cemâl Abdülmün'im el-Kûmî, Dâru'z-Zehabiyye, Kahire 1994.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *es-Sünen ve'l-Abkâm 'ani'l-Mustafâ 'Aleyhi Efdalü's-Salâti ve's-Selâm*, thk. Ebû Abdillâh Huseyn b. Ukkâşe, I-VI, Dâru Mâcid Asîrî, 2004.

Ziyâuddin el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Fezâilü'l-Âimâl*, thk. Çassan İsâ Muhammed, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1987.

Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *İttibâu's-Sünen ve'ctinâbi'l-Bidâ'*, thk. Muhammed Bedreddîn el-Kahvecî- Mahmûd el-Arnâvûd, Dârü İbn Kesîr, Dîmaşk 1987.

Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Menâkibu Ca'fer b. Ebi Tâlib*, nşr. Muhammed Hasan Ali Yasin, Matbaatu'l-Maârif, Bağdat 1969.

Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Sebetü Mesmû'ati'l-İmam el-Hafız Ziyâuddîn Muhammed b. Abdülvâhid el-Makdisî*, thk., Muhammed Mutî' el-Hâfız, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Duabi 1998.

Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Sıfâtu'n-Nebi ve Cemilü Ahlakihî ve Edebihî*, thk. Fevvez Ahmed Zemerli, Dârü İbn Hazm, Beyrut 2004.

Ziyâuddîn el-Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilvâhid, *Tıbbu'n-Nebevi*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid, Dârü's-Sahâbe li't-Turâs, Tanta 1989.